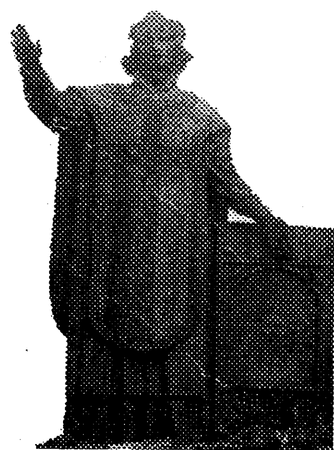

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Наша слова

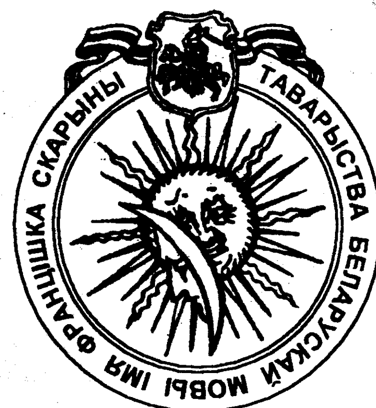

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года № 18 (455) 10 ТРАЎНЯ 2000 г.

Генадзь Тумаш

14 траўня 1995

Далакопы ў гэты дзень
Мове-Матухне жывой
дол капалі, страшную магілу,
яміну глыбокую, халодную.
Запраданцы ў гэты дзень
Мове-Матухне жывой
будавалі хату,
цёмную, без вокнаў, без дзвярэй.
Супакойвалі хаўруснікаў:
аніхто яе не паратуе
і ад смерці не заслоніць,
ваяроў-заступнікаў няма.
Здраднікаў ўрадаваў загад:
чатырнаццатага траўня пахаваць
Мову-Матухну на могілках.
Цешыліся ў думках здрайцы:
з месца вечнага спачыну
не было вяртання і не будзе.
Катам чатырнаццатага траўня
смутку не навеялі хаўтуры.
На памінках прамаўлялі,
што чатыры дошкі адпусцілі
і зямлі магільнай сажань,
што ў сырой зямліцы
пахавалі Мову-Матухну.
Душагуб, які задумаў
здзейсніць гэта пахаванне,
спаў пасля паміну
дужа мала ўночы,
бо яму прысніўся страшны сон.
На магіле Мовы-Матухны
расхіліўся лес хваёвы,
расхінулася зямля,
раскалолася труна,
Мова-Матухна на ногі ўстала,
падышла да злыдня анямелага,
глянула вачыма яснымі,
вымавіла свой кароткі вырак:
"Хто капае яму на мяне,
той у гэту ж яму сам уваліцца!"—
і ад вылюдка збялелага пайшла
не адна, а з людам паспалітым,
што з пагардай адвярнуўся ад яго.

Заява Сакратарыята ТБМ

аб дыскрымінацыі беларускай мовы ў войску

10 гадоў мінула з моманту прыняцця Закона аб мовах. Рэспубліка Беларусь стала незалежнай дзяржавай, але беларуская мова цалкам ігнаруецца ў беларускім войску. Вайсковая прысяга на вернасць Радзіме прымаецца навабранцамі на мове суседняй дзяржавы. У беларускім войску адсутнічаюць статуты на роднай мове. Вайсковая падрыхтоўка і ўся выхаваўчая праца вядзецца выключна па-руску, у беларускім войску не гучыць беларуская вайсковая песня. Адзіная вайсковая газета "Во славу Родины" таксама рускамоўная. Паколькі бальшыня нашых хлопцаў набіраецца ў войска з невялікіх гарадоў і вёсак, дзе ў паўсядзённым жыцці дамінуе беларуская мова, лічым непрымальным стан рэчаў, калі падчас вайсковай службы яны падвяргаюцца дыскрымінацыі па моўнай прыкмеце.

У сувязі з гэтым Таварыства беларускай мовы патрабуе ад Урада Рэспублікі Беларусь зрабіць наступнае:

- Стварыць у кожнай вайсковай часці беларускамоўныя батальёны, для кіравання імі падабраць афіцэраў, якія валодаюць беларускай мовай у аб'ёме, неабходным для правядзення выхаваўчай працы і вайсковай падрыхтоўкі.
- Перакласці на беларускую мову вайсковыя статуты.
- Забяспечыць усе вайсковыя часткі тэкстам прысягі на беларускай мове, і ўрачыстасці з нагоды прыняцця навабранцамі прысягі на вернасць Радзіме праводзіць на мове тытульнай нацыі нашай краіны.
- Узнавіць курсы беларускай мовы для афіцэрскага складу.
- Надаць газеце "Во славу Родины" статус двухмоўнай і прадугледзець, каб не менш за 50% матэрыялаў друкавалася па-беларуску.

Менск, 4 траўня 2000 г. *Сакратарыят ТБМ*

Падзяка сябруТБМ

Сакратарыят Таварыства беларускай мовы імя Ф.Скарыны выказвае вялікую падзяку сябру Таварыства Мазырскай гарадской арганізацыі Анатолю Скрэчку, які за некалькі дзён сакавіка сабраў 489! подпісаў за стварэнне Беларускага нацыянальнага універсітэта..

Увага!

Таварыства беларускай мовы аб'яўляе набор на курсы па культуры мовы для выкладчыкаў і настаўнікаў. Жадаючым звяртайцеся па тэл. 284-85-11

Вынікі падпіскі на "Наша слова" на Гарадзеншчыне

Закончыўся чарговы этап падпіскі на газету "Наша слова". Абласное Таварыства выпісала 53 экз. газеты.

Хочам выказаць падзяку "Саюзу палякаў на Беларусі" – які аказаў дапамогу ў выпісцы газеты "Наша слова" для 36 школ г. Горадні, а таксама грамадзянам г. Горадні за аказаную фінансавую дапамогу ў падпісцы.

Астроўская Г.М. – 200.000 б.руб.
Жынь К. У. - 170.000 б.руб.
Яроцкая В.М. – 200.000 б.руб.
Брыкач У.І. – 200.000 б.руб
Іваноў А.Я. – 180.000 б.руб.
Талерчык А.С. – 500.000 б.руб.
Макарчык А.М. – 200.000 б.руб.
Шайпак У.І. – 3.000.000 б.руб.
Інжынер-рэлейшчык – 1.000.000 б.руб.

А.І. Місцюкевіч.

"Эўрапейскі шлях" на Магілёўшчыне

У Вялікодны тыдзеньЗгуртаванне Беларускае Моладзі "Эўрапейскі шлях" зладзіла маштабную культурна-асветніцкую акцыю на Магілёшчыне. Яна мела дзве мэты. Першая краязнаўчая экспедыцыя, падчас якой сябры "Эўрапейскага шляху" пазнаёміліся з выдатнымі помнікамі архітэктуры і гісторыі, зафіксавалі іх, пераважна, незайздросны сёння стан. Гэта велічныя муры. Ануфрыеўскай царквы ў Сяльцы і ўнікальны касцёл у Княжыцах, што разсыпаюцца на вачах без аніякай кансервацыі; закінуты кляштар у Пустынках уражвае маштабам і прыгажосцю, як і гінучыя фрэскі ў царкве Прапойску (Слаўгараду).

Другой мэтаю была асветніцкая праца. Адбыўся шэраг творчых сустрэчаў з моладдзю Магілёўшчыны. Яны праходзілі ў форме лекцыяў пра гісторыю развіцця Хрысціянства на Беларусі, суправаджаліся слайдфільмам і патрыятычнымі спевамі. На прыкладах ахвярнасці герояў Аршанскае бітвы, на ўзгорах шэдэўраў гісторыка-культурнай спадчыны, на прыкладах нашых славутых Наталлі Арсенневай, Ларысы Геніюш, Уладзіміра Дубоўкі, Уладзіміра Караткевіча, слухачы даведаліся шмат новых цікавых звестак па гісторыі Беларусі, адкрылі для сябе праўдзівую духоўныя скарбы.

Магілёўшчына – адзін з цудоўнейшых рэгіёнаў Беларусі, Еўрапейская Атлантыда. Яна чакае на сваё Адраджэнне.

Аляксей Фралоў.

Падпіска на газету ТБМ

3 сакавіка 2000 г. Сакратарыят ТБМ падпісваў вясковыя бібліятэкі на II квартал.

Гэта: - 16 бібліятэк Бабруйскага раёна;
- 15 бібліятэк Круглянскага раёна
- 15 бібліятэк Касцюковічскага раёна Магілёўскай вобласці
- 17 бібліятэк Бешанковіцкага раёна Віцебскай вобласці
- 27 бібліятэк Чэрыкаўскага раёна Магілёўскай вобласці

Такім чынам, 90 бібліятэк на Беларусі атрымалі бясплатную падпіску.

Сакратарыят.

"Таямніцы полацкай гісторыі" - 2

25 красавіка ў бібліятэцы Я.Купалы адбылася прэзентацыя другога выдання кнігі Уладзіміра Арлова "Таямніцы Полацкай гісторыі".

У зале прысутнічала каля 80-ці чалавек, у тым ліку публіцыст Аляксандр Лукашук, філосаф Валянцін Акудовіч і іншыя вядомыя людзі.

На імпрэзе Уладзімір Арлоў распавядаў пра сваё маленства адкуль і пайшло захапленне гісторыяй Полаччыны.

Пра кнігу пісьменнік сказаў, што ў другім выданні ён ужо не тлумачыць чытачам, што ВКЛ было беларускай дзяржавай, бо гэта ўжо і так само сабой зразумела.

Гучалі пытанні і адказы на іх. Было арганізавана распаўсюджанне прэзентаванай кнігі, так, што ўдзельнікі вечарыны атрымалі "Таямніцы Полацкай гісторыі" з аўтографам аўтара.

Алесь Гурыновіч.

Наша рэклама

За наяўны і безнаяўны разлік:
Шпалеры з Нямеччыны, Англіі (да 100 відаў):
Жалюзі сонцаабаронныя 7 у.а. 1 м.кв.;
Карнізы аконныя;
Столі палістыролавыя, можна мыць;
Плёнка самаклейная;
Фугі, клей шпалерны;
Рэпрадукцыі вядомых Еўрапейскіх мастакоў.

Запрашаем: Мазыр, вул. Малініна, кірмаш Істпал, цэнтральны шэраг, Месца-51. Працуем штодзень з 10.00 да 14.00.
Вольны дзень – панядзелак.

Этнатрыа "Троіца" ў Менску

5 траўня ў адной з канцэртных залаў Палаца Рэспублікі адбыўся адзіны ў гэтым годзе ў Беларусі сольны канцэрт этнатрыо "Троіца".

Пры падыходзе да ўваходу ў канцэртны зал стаялі дзесяткі людзей беспаспяхова жадаючых набыць лішні квіток. Справа ў тым, што "Троіца" ў асноўным выступае у краінах Еўропы. Напрыклад у гэтым годзе ў Галандыі плануецца выйсце дыска "Спадчына загінуўшых вёсак", сольнай працы Івана Кірчука.

Канцэрт складаўся з дзвух частак, у першай музыкі выканалі пятнадцаць сваіх твораў, у другой трынаццаць. Гледачы доўга стоячы неадпускалі выканадаўцаў, таму апошнім прыйшлося выканаць некалькі песень на біс.

Я адзначыў бы гэтую імпрэзу, як сапраўдны поспех "Троіцы". Хацелася б, каб часцей музыкі дарылі такія цудоўныя канцэрты. Аўдыёкасеты з запісамі этнатрыо "Троіца" можна прыдбаць у сядзібе ТБМ.

Алесь Гурыновіч.

Пухавіцкае студэнцкае зямляцтва

Мар'інагорскае культурна-асветніцкае таварыства "Беларуская Хатка" сумесна з Задзіночаньнем беларускіх студэнтаў распачынае новы праект:

ГЭТА:
*кантакты са сваімі землякамі;
*сустрэчы з цікавымі людзьмі;
*беларускія тусоўкі;
*краязнаўчыя і этнаграфічныя экспедыцыі;
*вандроўкі па Беларусі;
*адукацыйныя праграмы;
*праца на кампутары;
*прагулкі па ІНТЭРНЭТУ;
*і шмат, шмат чаго іншага.

Штосераду а 17 гадзіне на ЗБСе па адрасе: ДАРАШЭВІЧА 4-2. Т. 232–27–43.
У Марынай Горцы т. (8-213) 45-9-62. (Алесь)

Ахвяраванні на ТБМ

Таварыства Беларускай мовы імя Францішка Скарыны звяртаецца да ўсіх грамадзян Беларусі падтрымаць дзейнасць Таварыства. Сёння ТБМ праводзіць адно масавае мерапрыемства за другім. Усе яны патрабуюць вялікіх выдаткаў. Сакратарыят просіць дасылаць ахвяраванні на адрас: 220005, г. Менск, Румянцава, 13, або пералічаць на рахунак ТБМ № 3015212330014 у Гарадырэкцыі Белбізнесбанка г. Менска, код 764. Кантактныя тэлефоны ў Менску 284-85-11, 213-43-52.

Паведамленне ТБМ

У выдавецкім цэнтры БДЭУ выходзіць з друку вучэбны дапаможнік для студэнтаў на беларускай мове па курсу "Тэхналогіі арганізацыі, захоўвання і апрацоўкі звестак" (папярэдняя назва курса "Прыкладныя сістэмы апрацоўкі інфармацыі), аўтар прафесар Мікола Савіцкі, сябра Рэспубліканскай Рады ТБМ. Замовы па адрасе: 220672. Менск, пр. Партызанскі, 26, аддзел маркецінга, тэл. (0172) 249-21-32.

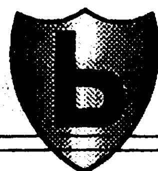

№ 18 (455) 10 ТРАЎНЯ 2000 г. наша СЛОВА

Леанід Лыч

МАЙСКІ РЭФЕРЭНДУМ 1995 ГОДА І МОЎНАЯ СІТУАЦЫЯ НА БЕЛАРУСІ

Кожны чарговы год жыцця паводле прынятага ў студзені 1990г. "Закона аб мовах у Беларускай ССР з усёй пераканаўчасцю сведчыў, што яно па-сапраўднаму набывае нацыянальны характар. Нягледзячы на страшэнна высокую ступень зрусіфікаванасці беларускага народа, асабліва інтэлігенцыі, паколькі на працягу ўсяго пасляваеннага перыяду яе рыхтавалі толькі ў рускамоўных вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных установах, людзі ўсё больш пачыналі разумець, што і на Беларусі, як і ў іншых унітарных краінах, статус дзяржаўнай павінна мець толькі адна мова, прычым тая, якая з'яўляецца роднай для карэннага насельніцтва. Каб гэты самы прагрэсіўны ў гісторыі Беларусі XX стагоддзя дзяржаўны акт не застаўся на паперы, у поўнай адпаведнасці з ім быў распрацаваны і пачаў ажыццяўляцца шэраг важных захадаў па стварэнні нацыянальнай сістэмы адукацыі, па прыярытэтным развіцці у прафесійнай культуры яе беларускіх складнікаў. Зразумела, не ўсім гэта падабалася, але якіх-небудзь адкрытых выступленняў з боку тых ці іншых груп людзей супраць дзяржаўнай нацыянальнай палітыкі не назіралася. Яе дазвалялі сабе крытыкаваць, прычым без усялякіх на тое прычын, бо інтарэсы нацменшасцяў не парушалі, толькі некаторыя рускамоўныя газеты і часопісы. Часта для такіх перыядычных выданняў хапала толькі аднаго факта нежадання кагосьці паслаць сваё дзіця ў беларускамоўную школу, каб зрабіць хісткую выснову, што ў краіне нібыта ідзе гвалтоўнае стварэнне беларускай сістэмы народнай адукацыі.

У ліку найважнейшых фактараў, якія садзейнічалі сцвярджэнню беларускай мовы ў грамадскім жыцці, далёка не апошнюю ролю адыгрывала выкарыстанне яе многімі дэпутатамі ў час паседжанняў Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, якія рэгулярна трансляваліся па радыё і тэлебачанні. Стала няпісаным правілам, што ў час выбараў ва ўсе звёны органаў улады шмат хто з кандыдатаў у дэпутаты ў абавязковым парадку выказваў сваё стаўленне і па моўным пытанні. Як правіла, абсалютнай большасцю з іх публічна прызнавалася неабходнасць забеспячэння толькі за беларускай мовай, як мовай тытульнай нацыі, статусу адзінай дзяржаўнай. Праўда, кандыдатамі ў дэпутаты выказваліся і зусім не ўласцівыя сусветнай практыцы рэгулявання моўных працэсаў погляды: такі статус на Беларусі трэба надаць яшчэ і рускай мове. Цвёрда стаялі на такой пазіцыі і два асноўныя прэтэндэнты на пасаду прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Вячаслаў Кебіч і Аляксандр Лукашэнка. Таму з прыходам любога з іх да ўлады мала хто спадзяваўся, што краіна будзе набіраць тэмпы, павялічваць маштабы свайго нацыянальна-культурнага адраджэння. Аднак неўзабаве здарылася такое, што людзі падобных поглядаў, здавалася, па-буйному праліčыліся. На вялікую радасць многіх нацыянальных патрыётаў ім нечакана-негадана ў ліпені 1994 г. давялося перажыць шчаслівую хвіліну: чуць беларускамоўную прысягу першага ў нашай гісторыі прэзідэнта краіны Аляксандра Лукашэнкі пад час яго інаўгурацыі. Да гэтага ў афіцыйных выступленнях ён карыстаўся толькі рускай мовай. І раптам загаварыў па-беларуску. У многіх людзей, якія, нягледзячы на працяглае і моцнае ўздзеенне на іх асіміляцыйнага прэсу, не адышлі ад нацыянальнай ідэі, з'явілася светлая надзея, што жыццё беларускага народа стане на ўласны прыродны грунт, захавае і ўзбагаціць сваю самабытнасць, вернецца на законны пасад родная мова, на якім столькі часу за гаспадыню сядзела спачатку польская, а затым руская мова. Усе, хто так думаў, моцна памыліліся. Гэта быў звычайны і вельмі тыповы практычна для ўсіх палітыкаў рэверанс, які робіцца з мэтай прыцягнуць на свой бок пэўную катэгорыю насельніцтва, пасля чаго іх дзейнасць ізноў уступае ў ранейшае рэчышча. Таму ўжо на другі-трэці дзень пасля інаўгурацыі А. Лукашэнкі стала зразумелым, што нічога добрага не чакае беларускую мову, што наўрад ці ўдасцца захаваць за ёю тыя пазіцыі, на якія яна паспела выйсці дзякуючы правядзенню ў жыццё Закона аб мовах. У рускамоўным перыядычным друку пачалі яшчэ больш крытыкаваць яго. Пісаць жа альбо гаварыць у абарону апошняга ці ўвогуле весці размову з чытачом пра ролю нацыянальнай мовы ў адраджэнні, духоўным жыцці беларускага народа, што крайне неабходна было рабіць, улічваючы страшэнную дэфармацыю яго этнічных асноў, практычна не існавала аніякай магчымасці праз афіцыйныя сродкі масавай інфармацыі, бо яны знаходзіліся пад строгім урадавым наглядам. Ніхто з высокіх палітыкаў не адважыўся выказацца па гэтым лёсавызначальным пытанні. Відаць, чакалі такога ад першай дзяржаўнай асобы. І дачакаліся. Ужо ў першы год прыходу да ўлады А.Лукашэнка пастараўся дакладна сфармуляваць свой афіцыйны погляд на яго, каб людзі ведалі, на што тут трэба ім арыентавацца. Для выкладу сваёй пазіцыі прэзідэнт абраў даволі самавітую аўдыторыю: сустрэчу з дэпутатамі Гомельскага гарсавета, якая адбылася 1 снежня 1994г. З вуснаў дзяржаўнай асобы яны пачулі наступнае: "*Людзі, якія гавораць на беларускай мове, не могуць рабіць нічога, як толькі гаварыць на беларускай мове, таму што на беларускай мове нельга сказаць нешта вялікае. Беларуская мова – бедная мова. У свеце існуюць толькі дзве вялікія мовы – гэта руская і англійская*". У сваёй негатыўнай ацэнцы найдаражэйшага духоўнага скарбу беларускага народа – мовы – першая дзяржаўная асоба нашай краіны была зусім неарыгінальнай, бо і да гэтага нешта падобнае выказвалася. Так, на паседжанні польскага ўраду ад 18 жніўня 1926 г. дыктатар Польскай Дзяржавы Юзаф Пілсудскі (дарэчы, меў беларускія этнічныя карані) не пасаромеўся з высокай трыбуны заявіць, што беларуская мова "*з'яўляецца настолькі цяжкай і нераспрацаванай* (тут трэба было б сказаць па чыёй віне. – Л. Л.), *што яна не можа быць мовай школы і органаў кіравання*". І хоць Юзаф Пілсудскі быў ненавіснікам Беларускай суверэннай дзяржавы, яе палітыкі і раней і зараз бездакорна праводзяць у практыку яго запавет, што беларуская мова "*не можа быць мовай школы і органаў кіравання*". Вельмі блізкай да Юзафа Пілсудскага пазіцыі датычна беларускай мовы трымаўся і яго паплечнік міністр замежных спраў Польшчы Бек. Вось адно з яго выказванняў: "… *беларуская мова неразвітая і мала карысці прыносіць яна тым, хто ёю валодае і хто на ёй вучыцца*".

А як многа можна было пачуць абразлівага для беларускай мовы з вуснаў высокіх асобаў праваслаўнага духавенства ў самы пік нашага сучаснага нацыянальна-культурнага Адраджэння. Каб у яго актывістаў адбіць жаданне чуць сваю мову ў час набажэнства ў праваслаўных храмах, заяўлялася, што гэтага нельга зрабіць з прычыны яе немілагучнасці. Без усякіх важкіх доказаў сцвярджалася, што на беларускую мову нельга перавесці і кнігі Свяшчэннага Пісання.

Хацелася б па-чалавечы папярэдзіць сучасных палітычных дзеячоў Беларусі і афіцыйнай арыентацыі інтэлігенцыю: што б зневажальнага вы не сказалі на адрас беларускай мовы, ведайце, што гэта ўжо даўно прагучала з вуснаў ці выйшла з-пад пяра ідэолагаў і праваднікоў палітыкі паланізацыі і русіфікацыі нашага народа. Тут проста немагчыма штосці новае сказаць.

Пасля выступлення А. Лукашэнкі ў Гомелі нават палітыкі раённага маштабу, дырэктары агульнаадукацыйных школ ведалі, якое месца належыць адводзіць беларускай мове ў сферы іх дзейнасці. Вось толькі Закон аб мовах не даваў ім для гэтага шырокай прасторы. Ды і сямтам пасля прыняцця яго на кіруючых пасадах апынулася нямала апантаных нацыянальнай ідэяй людзей, якія маглі б аказаць рашучае супраціўленне любым дыскрымінацыйным захадам супраць беларускай мовы. Але палітычная сістэма, што ўсталявалася ў рэспубліцы пасля таго, як яна стала прэзідэнцкай, дазволіла вельмі хутка вызваліцца ад такіх шчырых беларусаў, што крайне пажадана было афіцыйным асобам зрабіць такое, паколькі ў грамадстве з лёгкай падачы дзяржаўных дзеячаў вельмі ўжо актыўна абмяркоўвалася пытанне аб неабходнасці правядзення рэферэндуму, які павінен быў вырашыць і лёс беларускай, і рускай моваў. Падрыхтоўка да яго правядзення стала галоўнай палітычнай задачай ураду Рэспублікі Беларусь, які, трэба аддаць яму належнае, змог перацягнуць на свой бок шырокія колы здэнацыяналізаванай, адарванай ад роднай глебы інтэлігенцыі.

На народ абрынуліся велізарныя патокі самай хлуслівай інфармацыі па моўным пытанні, чаго ніколі не назіралася нават за савецкай уладай. Нешта падобнае можна было адшукаць толькі ў далёкай гісторыі, калі дзяржаўную моўную палітыку ў нас фармаваў галоўны начальнік Паўночна-Заходняга краю, душыльнік нацыянальна-вызваленчага паўстання 1863-1864 г.г. Міхаіл Мураўёў (1863-1865). Ва ўсіх перадачах па радыё і тэлебачанні, у газетных артыкулах пераконвалі беларусаў у выключна вялікай гістарычнай ролі ў іх духоўным жыцці рускай культуры і мовы. Не саромеліся заяўляць, што беларусы, у адрозненне ад усіх народаў Еўропы, змогуць далучыцца да найважнейшых дасягненняў сусветнай цывілізацыі не праз сваю родную мову, а толькі праз рускую. Знаходзіліся смельчакі – і іх ніхто не абсякаў, - якія публічна заяўлялі аб адсутнасці ў беларускай мовы ўсякіх самабытных рысаў, што яна ёсць штучны набор слоў з суседніх ёй славянскіх моваў – рускай, польскай і ўкраінскай. З усёй гэтай бязглуздзіцы, падобна русіфікатарам царскай Расіі, рабілі і такую ж бязглуздую выснову аб неіснаванні самабытнай беларускай нацыі. Пасля такой ідэалагічнай апрацоўкі масаў сярэднестатыстычнаму беларусу нічога не каштавала выказацца за юрыдычнае наданне рускай мове такога ж самага статусу, як і беларускай.

У афіцыйных сродках масавай інфармацыі шмат гаварылася пра выключную дэмакратычнасць такой формы народнага волевыяўлення, як рэферэндум (плебісцыт). А калі хоць трохі ўглыбіцца ў гісторыю, дык нават неспецыяліст убачыць, што яшчэ ніводнай краіне не ўдалося па-сапраўднаму дэмакратычна выявіць волю свайго насельніцтва праз рэферэндум. Заўсёды знаходзіліся ўвішныя палітычныя дзялкі, якія гэты толькі вонкава дэмакратычны сродак умела выкарыстоўвалі выключна ў сваіх вузкагрупавых інтарэсах, абводзячы вакол пальца ледзь не ўвесь народ. Добра гэта атрымлівалася і ў тых, хто хацеў перарабіць наш край на свой капыл пад час, калі ішла Першая сусветная вайна. Вельмі абгрунтаваны даў адказ тым, хто імкнуўся рукамі слабадасведчанага народа заваліць тую ці іншую важную для беларускай ідэі справу, рэдактар газеты "Вольная Беларусь" Язэп Лёсік: "*І дзіўная гэта звычка ў людзей пасылацца на народ там, дзе яно зусім ні да рэчы* (тут мелася на ўвазе апытанне пра абласную аўтаномію і нацыянальную школу на Беларусі. – Л.Л.). *Ува ўсіх іншых пытаннях мы зьвяртаемся да знаўцаў і спецыялістаў, а вот пры дзяржаўным будаванні здавальняемся думкамі такіх майстроў, як цёмны, нікультурны народ, каторы ў халерны год забіваў дактароў, а ў час рэакцыі лавіў ды выдаваў царскай паліцыі рэвалюцыянераў, паламаўшы ім рэбры… Народ – добрая рэч, але яму трэба расказаць, растлумачыць, яго трэба спачатку асьвяціць, навучыць, а ўжо потым клікаць да сябе на параду…*"*(Вольная Беларусь.* 17.09.1917г.)

Хацелася б адзначыць, што яшчэ задоўга да Язэпа Лёсіка слынны нямецкі паэт і тэарэтык мастацтва Фрыдрых Шылер (1759-1805) пі-саў: "*Мераю справядлівасці не можа быць бальшыня галасоў*".

Напярэдадні майскага рэферэндуму 1995г. гаварылі з народам і мо больш, чым трэба. Але гаварылі і схілялі яго да таго, што зусім не скіравана было на выратаванне беларускай мовы ад канчатковага занянаду. Урад "суверэннай" Беларусі не палічыўся са станоўчай міжваеннай практыкай правядзення палітыкі беларусізацыі. Тады таксама прапаноўвалі, прычым і студэнты ВНУ, будучы падбухторанымі сваімі педагогамі, вырашаць пытанне з беларусізацыяй не на дзяржаўным узроўні, а праз галасаванне ўсяго народа. Улічваючы даволі высокую ступень яго русіфікацыі, наяўнасць сярод многіх буйных палітыкаў, кіраўнікоў наркаматаў і ведамстваў, прадпрыемстваў і ўстаноў, самой інтэлігенцыі вялікай колькасці людзей з нядобразычлівымі, а то і адкрыта варожымі поглядамі на ўсё беларускае, дзяржаўныя і партыйныя органы не пайшлі на правядзенне рэферэндуму. У маі ж 1995г. вырашылі зрабіць усё наадварот, бо баяліся дачакацца такога, што пачатая ў канцы 80-х – пачатку 90-х гадоў беларусізацыя рашучым чынам паверне людзей да сваіх прыродных вытокаў, зробіць свядомымі і шчырымі носьбітамі беларускай культуры і мовы. Гэтай пакуль што яшчэ не вызваленай ад асімілятыўнага ярма масе, даўно зарыентаванай палітыкамі і адданай ёй часткай інтэлігенцыі на рускую культуру і мову, і прапанавамі выказацца пра надзвычай складанае пытанне аб мове. Ніхто з архітэктараў рэферэндуму не сумняваўся, што бальшыня яго ўдзельнікаў пагодзіцца на наданне рускай мове аднолькавых сацыяльных функцый з беларускай, не разумеючы, што ў выніку такой роўнасці ёй давядзецца саступіць месца першай, паколькі яна мела непараўнальна багатую практыку абслугоўвання ўсіх сфераў дзяржаўнага, грамадска-палітычнага і духоўнага жыцця, панавала ў аўдыторыях вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай школы, сродках масавай інфармацыі. Вярнуць роднае слова беларусаў да жыцця можна было толькі непахісна выконваючы Закон аб мовах, а не шукаючы яму альтэрнатыву нават і ў форме рэферэндуму. Каб ініцыятары рэферэндуму былі хоць крыху зацікаўленымі ў беларускім нацыянальным Адраджэнні, духоўным росквіце Бацькаўшчыны, яны ніколі не пайшлі б на правядзенне такой забойнай акцыі. Бо навошта яна, калі ў нацыянальным жыцці і так ужо сталі прыкметнымі пэўныя зрухі да ўсталявання на практыцы беларуска-рускага моўнага парытэту: на беларускай мове загаварыла з недэфармаванай этнічнай самасвядомасцю частка палітыкаў, інтэлігенцыі, гарадскога насельніцтва. Беларуская мова пачала пранікаць у канцылярыі многіх органаў дзяржаўнай улады і кіравання, аўдыторыі вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў.

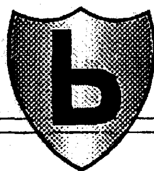

Леанід Лыч

МАЙСКІ РЭФЕРЭНДУМ 1995 ГОДА І МОЎНАЯ СІТУАЦЫЯ НА БЕЛАРУСІ

Але самым велізарным, проста гістарычным дасягненнем на шляху нашага Адраджэння трэба прызнаць факт, што ў 1994/95 н.г. 76% агульнай колькасці першакласнікаў са згоды сваіх бацькоў пайшлі вучыцца ў беларускамоўныя класы. Можа хтосьці з моўна асіміляваных бацькоў і не жадаў такога, але ж мы ведаем, што пры правядзенні любых буйнамаштабных мерапрыемстваў, – а стварэнне нацыянальнай сістэмы адукацыі адносіцца да такой катэгорыі, – у якіх зацікаўленая абсалютная бальшыня людзей, заўсёды пэўная частка іх не знаходзіць для сябе асаблівай радасці ў такіх мерапрыемствах. Што ж, даводзіцца падпарадкавацца абставінам. Сведчаннем рашучага павароту беларусаў да сваіх нацыянальна-культурных традыцый стала агульнанародная павага да тых, хто ў грамадскім месцы размаўляў па-беларуску. З іх ужо не кпілі і не называлі, як раней, нацыяналістамі. Не ставала зусім малога, каб беларускае нацыянальна-культурнае Адраджэнне набыло незваротны характар. Гэта добра разумелі адарваныя ад нацыянальных каранёў палітыкі і інтэлігенты і таму кінулі на шалі Адраджэння рэферэндум у надзеі, што з дапамогай тонка ажыццёўленай ідэалагічнай апрацоўкі беларусаў, якія толькі-толькі паверылі ў свае сілы, удасцца іх вярнуць на вывераны многімі гадамі шлях рускай культурна-моўнай асіміляцыі.

Чым менш заставалася дзён да правядзення рэферэндуму, тым больш трывожныя меркаванні пра лёс беларускай мовы выказвалі людзі ў сваіх лістах у рэдакцыі газет. Праўда, рэагавала на гэта толькі неафіцыйная прэса са сваімі крайне мізэрнымі накладамі. Найбольш лістоў паступала ў газеты "Літаратура і мастацтва" і "Наша слова" (штотыднёвік Рэспубліканскага Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны). Нельга было без хвалявання і болю ў грудзях чытаць Зварот маладых сем'яў да прэзідэнта Рэспублікі Беларусь А. Лукашэнкі: "Мы не заклікаем нікога да непадпарадкавання, не пагражаем грамадзянскаю вайною і страйкамі, але мы адстойвалі і будзем адстойваць наша права на родную мову... Праводзьце свой рэферэндум, пан прэзідэнт, аднак ведайце, што ёсць на Беларусі беларусы, якія хочуць выхоўваць дзяцей на беларускай мове. Паколькі мы ёсць і гэтая зямля пакуль яшчэ нашая, вы павінны лічыцца з намі" (Літаратура і мастацтва. 12.05.95г.С.2). Улады не палічыліся з такім жаданнем, бо ў іх на першым месцы былі інтарэсы рускамоўнага насельніцтва, засіміляваных беларусаў, да якіх яны і самі ў сваёй пераважнай бальшыні належалі. Юрыдычнае вяртанне рускай мове тых правоў, якія ўжо на працягу некалькіх стагоддзяў былі замацаваны за ёю на практыцы, вызваляла чыноўнікаў усіх рангаў ад валодання беларускай мовай, дзеля чаго яны гатовыя былі пайсці не толькі на рэферэндум, а і на яшчэ больш рашучыя крокі антыадраджэнскага характару, не зважаючы, як усё гэта адаб'ецца на лёсе тытульнай нацыянальнасці краіны.

Напярэдадні "гістарычнай падзеі", да якой каманда прэзідэнта краіны вяла людзей, паэт Міхась Башлакоў з такімі горкімі словамі звярнуўся да іх у вершы "Сон перад рэферэндумам":

Мой народ
На апошняй сваёй
пераправе:
Памірае народ,
Калі мовы ў народа няма...
(Літаратура і мастацтва. 12.05.95г.С.1.)

У той адказны для беларусаў час у баку ад іх праблем не засталіся сябры-украінцы. У лісце ад 4 мая 1995г. "Да грамадзян незалежнай Беларусі", які падпісала дзевяць вядомых палітычных і культурных дзеячоў суседняй краіны, былі такія папераджальныя словы: *"Калі вы прагаласуеце за дзяржаўнасць расійскай мовы на сваёй зямлі, то гэтым самым асудзіце на смерць пявучую мову Скарыны і Коласа, Багдановіча і Купалы, Быкава і Барадуліна. Ніколі ўжо ворагі беларускай мовы, якіх до-бра бачыў вялікі патрыёт Янка, неададуць ёй падняцца. Дзвюхмоўе – гэта гадзючая двухязыкасць, якое прапагандуецца толькі з адной мэтай – забіць беларускую душу, беларускую мову і культуру, знішчыць падмурак беларускай дзяржаўнасці"* ***(Літаратура і мастацтва. 12.05.95г.С.2).***

Улічваючы мізэрны наклад газеты "Літаратура і мастацтва", дзе былі змешчаны верш М.Башлакова і ліст з Украіны, з іх зместам удалося пазнаёміцца толькі вузкаму колу людзей. Дзеля гэтага куды лепш было б выкарыстаць афіцыйныя рэспубліканскія газеты як больш масавыя. Але, як зараз вядома, практычна ўсе яны знаходзіліся ў руках тых, каго зусім не рупіла расправа дзяржавы з роднай мовай беларусаў.

У той крайне небяспечнай сітуацыі на куды больш шырокую аўдыторыю са сваімі антыбеларускімі поглядамі маглі выходзіць і афіцыйныя электронныя сродкі масавай інфармацыі. Тут не дапускалася аніякая крытыка спробаў дзяржавы забіць асінавы кол у самае сэрца беларускай нацыі – мову. Наадварот, сцвярджалася, што ад заняпаду яе выратаваць можна толькі з дапамогай рускай мовы, якую Закон аб мовах незаслужана пасунуў на задні план. Асабліва вялікую актыўнасць па вяртанні рускай мове яе колішніх юрыдычных правоў праяўляла на Беларускім тэлебачанні спецыяльна створаная каманда выступоўцаў. У яе склад уваходзілі пераважна прадстаўнікі Славянскага сабора "Белая Русь" У. Гасцюхін, В.Арлоў, І.Гукоўскі, А.Кузьміч, Г.Марчук, В. Тураў, Ю.Дудзінаў, М. Сяргееў (ЛіМ.12.05.95г.С.2); шэраг іншых асобаў, вядомых сваім непрыняццём дзяржаўнага суверэнітэту Рэспублікі Беларусь, непрызнаннем беларускага народа як самабытнага этнасу, адмаўленнем існавання арыгінальнай беларускай мовы. За наданне разам з ёю статусу дзяржаўнай і рускай выступалі і некаторыя беларускія пісьменнікі. Добра паспрыяў фармаванню ў людзей жадання падтрымаць ідэю рэферэндуму міністр адукацыі Васіль Стражаў у сваёй заяве, што была надрукавана акурат напярэдадні той падзеі. У заяве ў лаканічнай форме сцвярджалася: "1. Лічу, што рэферэндум не накіраваны на знішчэнне беларускай мовы. ... 3. Беларуская мова як дзяржаўная атрымлівала і будзе атрымліваць дзяржаўную падтрымку, пра што неаднаразова ў маёй прысутнасці заяўляў Прэзідэнт".

Ці ж мог просты люд, прачытаўшы такія словы, хоць трохі засумнявацца ў добрых намерах ініцыятараў рэферэндуму? Вядома, не. Адчуць сябе моцна падманутым ён змог толькі тады, калі літаральна ўжо ў першыя месяцы пасля рэферэндуму не стаў чуць беларускую мову там, дзе яна гучала да гэтае пары, калі старонкі падпісаных ім беларускамоўных газет і часопісаў былі забіты рускамоўнымі публікацыямі, а ў некаторых нацыянальных перыядычных выданнях ад беларускай мовы засталіся толькі адны загалоўкі, дый то ў параўнанні з рускамоўным напісаннем набраныя дробным шрыфтам.

Зразумела, згаданая вышэй заява міністра адукацыі вельмі добра дапамагла збіць з панталыку і значную частку настаўніцтва, што адпаведным чынам паўплывала на яе пазітыўнае стаўленне да рэферэндуму і характар растлумачальнай працы з бацькамі сваіх вучняў адносна галоўнага яго пытання – мовы. Людзей схілялі двума рукамі падтрымаць ініцыятыву прэзідэнта краіны. Такіх педагогаў зусім няцяжка зразумець. Жывучы пераважна ў рускамоўным асяроддзі, атрымаўшы адукацыю выключна толькі на рускай мове, якая пазней і стала адзіным сродкам навучання ў школе настаўнікаў, яны, як ніякая іншая катэгорыя інтэлігенцыі, былі зацікаўлены ў непахіснасці месца і ролі гэтай мовы ў грамадстве. Зыходзячы з такіх прагматычных, а не нацыянальна-адраджэнскіх пазіцый, яны як толькі маглі агітавалі ў першую чаргу бацькоў сваіх дзяцей, а затым ужо і іншых выказацца ў час рэферэндуму за роўнасць беларускай і рускай моваў, хаця, напэўна ж, ведалі, што для першай такая роўнасць будзе азначаць канчатковы заняпад. Не заўсёды разумна паводзілі ў гэтай сітуацыі нават і многія з тых настаўнікаў, што некалі паканчалі беларускія аддзяленні ці факультэты вышэйшых навучальных устаноў.

Каб пазбавіць нацыянальна-свядомую інтэлігенцыю нават самай мізэрнай магчымасці тлумачыць народу праз друкаванае слова ўсю небяспеку для беларускай мовы задуманага рэферэндуму, за колькі дзён да яго правядзення быў спынены, нібыта ў сувязі з цяжкім фінансавым становішчам выдавецтва "Полымя", выпуск самых прагрэсіўных беларускіх газет, у т.л. "Літаратура і мастацтва", "Культура", "Наша слова", "Голас Радзімы", "Настаўніцкая газета". А гэта ж якраз тыя друкаваныя органы, што праяўлялі найбольшую заклапочанасць лёсам роднага слова сваёй краіны. Такая архінеспрыяльная для нацыянальна-адраджэнскага руху сітуацыя склалася напярэдадні правядзення задуманага яго праціўнікамі рэферэндуму.

14 мая 1995 г., г.зн. праз пяць дзён пасля таго, як у краіне было адзначана пяцідзесяцігоддзе перамогі над фашысцкай Германіяй, нашыя ўлады ў працяг усёй папярэдняй палітыкі русіфікацыі, атрымалі з дапамогай збітага з панталыку народа новую "чарговую перамогу" над яго родным словам. Напачатку трагізм гэтай з'явы разумеўся далёка не ўсімі людзьмі, бо ім месяцамі цвердзілі, калі падтрымаеце прэзідэнцкую ідэю рэферэндуму, дык на практыцы ўсталюецца роўнасць вашай роднай беларускай мовы з суседняй рускай, і яны нібыта сіямскія блізняты будуць жыць паміж сабою ў братэрскай згодзе, а калі ж узнікнуць якія-небудзь супярэчнасці, канфліктная сітуацыя, дзяржава адным узмахам рукі навядзе належны парадак. Усю шкоду і нерэальнасць такой уяўнай моўнай роўнасці добра прадбачылі толькі спаўна надзеленыя розумам людзі, але ў іх не было як давесці пра гэта народу. Таму ў сваёй масе ён падтрымаў тых, хто меў неабмежаваныя магчымасці ўплываць на яго напярэдадні і ў час правядзення рэферэндуму.

У адпаведнасці з яго вынікамі рускую мову ўраўнялі ў юрыдычных правах з беларускай, а вось ураўняць адну з адной фактычна па аб'ёме ўскладзеных на іх функцый ніхто і не падумаў. А ў гэтым жа плане суадносіны паміж беларускай і рускай мовамі нават у самы пік нацыянальна-культурнага Адраджэння былі на карысць апошняй. Ад яе ўдалося адняць і перадаць беларускай мове толькі мізэрную долю такіх функцый, але іх адразу ж пасля рэферэндуму, не чакаючы зацвярджэння яго вынікаў Вярхоўным Саветам РБ, пачалі планамерна адбіраць ад беларускай і перадаваць рускай. Асабліва шчыравалі з такім абрабаваннем беларускай мовы ва ўсіх звёнах народнай адукацыі.

У друку таго часу справядліва адзначалася, у т.л. і педагогамі агульнаадукацыйных школ, вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў, што нечувана магутны ўдар па беларускім агульнанацыянальным інтарэсе адразу ж пасля рэферэндуму быў нанесены пастановай міністра адукацыі РБ Васіля Стражава аб праве выбару абітурыентамі ўступнага экзамена па мове, што давала ім магчымасць паступіць на вучобу пры нулявых ведах па беларускай мове. У такіх варунках яе трэба было вывучаць у агульнаадукацыйных школах толькі ў такой ступені, каб не атрымаць "двойкі" на выпускных іспытах. Дзеля апраўдання з'яўлення на свет вышэйпрыведзенай антыбеларускай пастановы міністра адукацыі, спасылаліся на факты, што ў шэрагу ВНУ абітурыенты часцей у якасці ўступнага іспыту па мове выбіралі беларускую, чым рускую, забываючы, што для многіх з іх гэта быў тактычны прыём: да сачыненняў на беларускай мове могуць быць пастаўленыя не такія высокія патрабаванні, улічаць гаротны стан апошняй у грамадстве, неабходнасць павышэння яе прэстыжнасці. Толькі адзінкі са студэнтаў, што здавалі ўступны іспыт па беларускай мове, затым карысталіся ёю пры сваіх адказах на семінарскіх занятках, у міжасабовых зносінах з сябрамі па вучобе. Калі зыходзіць з патрабаванняў рэферэндуму 1995 г., кожны студэнт абавязаны здаваць уступны іспыт і па беларускай, і па рускай мовах, і на кожнай з іх павінна выкладацца аднолькавая колькасць дысцыплін ва ўсіх тыпах навучальных устаноў, у т.л. і недзяржаўных.

Такая адкрытая дыскрымінацыя беларускай мовы ў сферы вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай школы заставалася не заўважанай тымі, хто павінен быў бачыць гэта. Афіцыйны друк цалкам адхіляў падобную дыскрымінацыю і падаваў сваім чытачам моўную палітыку Рэспублікі Беларусь як узор цывілізаванага развязвання гэтай складанай праблемы. Толькі з такіх пазіцый па пытаннях мовы выступалі і самі дэпутаты, работнікі ўсіх уладных структур. Па гэтай прычыне рос недавер, што дэпутаты узважана, паважліва паставяцца да роднага слова беларусаў, калі яно будзе абмяркоўвацца ў час паседжання Вярхоўнага Савета РБ. Разам з зусім заканамерным у тых умовах ростам недаверу, у значнай часткі народа, у т.л. і моладзі, узнікала абурэнне супроць тых, хто адкрыта выступаў у ролі далакопа беларускай мовы. Тагачасную моўную сітуацыю вельмі добра ахарактарызавала студэнтка Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка Вера Буланда наступнымі вершаванымі радкамі:

Бо давесці цяжка да
свядомасці
Выракшыся мовы халуёў,
Што каштоўней ад усіх
маёмасцей
Мілагучнасць беларускіх
слоў.
(Настаўнік. 13.06.96)

І тым не менш у шчыра заклапочаных лёсам Бацькаўшчыны людзей усё ж тлела нейкая надзея, што тыя велізарныя страты, якія беларуская мова панесла ўжо на працягу першых месяцаў пасля майскага рэферэндуму 1995г., дапамогуць дэпутатам Вярхоўнага Савета РБ зразумець хібнасць падобнага кірунку ў моўнай палітыцы, і яны не зацвердзяць вынікаў апытання народа. Паставіцца крытычна да рэферэндуму заклікалі дэпутатаў многія публікацыі ў дэмакратычнай прэсе. Не пагадзіцца з іх высновамі маглі толькі палітыкі, для якіх зусім не важна, будзе існаваць беларуская мова, ці не, напаткае беларусаў поўная руская культурна-моўная асіміляцыя ці яны, нарэшце, выйдуць пераможцамі ў шматгадовым змаганні з гэтым ліхам. На вялікі жаль, на дзяржаўным узроўні з ім не пажадалі як след паваяваць.

(Працяг на старонцы 4)

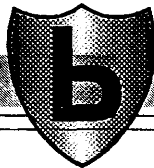

Леанід Лыч

МАЙСКІ РЭФЕРЭНДУМ 1995 ГОДА І МОЎНАЯ СІТУАЦЫЯ НА БЕЛАРУСІ

Задума дзяржавы канстытуцыйна ўзаконіць факт адцяснення беларускай мовы на задні план, навязаўшы ёй праз рэферэндум надзвычай небяспечнае саперніцтва з магутнай рускай мовай, выклікала вялікую рэакцыю і хваляванне ў сусветнай цывілізацыі. У Беларусь прыехала група міжнародных назіральнікаў ад Еўрапейскага інстытута па сродках масавай інфармацыі, якія на працягу двух тыдняў сачылі за тым, як на тэлебачанні, радыё і ў газетах асвятляецца ход падрыхтоўкі да правядзення рэферэндуму, у час якога дзяржава хацела атрымаць ад выбаршчыкаў згоду на ўнясенне ў Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь 1994г. прынцыпова важных змяненняў, у т.л. і аб наданні рускай мове разам з беларускай статусу дзяржаўнай, што ўжо падтрымалі ўдзельнікі плебісцыту ў маі 1995г. Паводле інфармацыі назіральнікаў Еўрапейскага інстытута па СМІ, з 9 па 23 лістапада 1996 г. *"дзяржаўнае тэлебачанне Беларусі прысвяціла рэферэндуму 2178 хвілін эфірнага часу (гэта больш за паўтара сутак), з якіх 90% былі на карысць прэзідэнта А. Лукашэнкі, а астатнія мелі нейтральны характар".* Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь не змог запісаць на свой рахунак ніводнай хвіліны. Яшчэ больш складаная сітуацыя мела месца *"на беларускім радыё, дзе нагаварылі 2 249 хвілін пра плебісцыт. 92% размоў былі на карысць прэзідэнцкіх прапаноў, а Вярхоўны Савет зноў не атрымаў ніводнай хвіліны".* Усяму гэтаму даў такую ацэнку рэдактар газеты "Гардыян" Джонатан Сціл, які ўзначальваў групу міжнародных назіральнікаў ад Еўрапейскага інстытута па СМІ: *"Беларускія выбаршчыкі былі пазбаўлены шанцу прадэманстраваць падчас рэферэндуму дэмакратычны выбар, паколькі асвятленне кампаніі вялося аднабакова"* ***(Голас Радзімы. 05.12.96г.).***

Аднак кампанія адбылася. У Канстытуцыю РБ унеслі пункт, які нібыта дамоклаў меч павіснуў над роднай мовай беларусаў. Але гэта не толькі не ўсхвалявала, а, наадварот, суцешыла ўсіх тых, хто апынуўся за стырном дзяржаўнай улады. Такая крайне шкодная, невядомая для практыкі цывілізаваных краін абыякавасць бальшыні нашых палітыкаў, не выключаючы і самых высокіх рангаў, да роднай мовы тытульнага этнасу тлумачылася не якой-небудзь іх варожасцю да карэнных нацыянальных інтарэсаў беларускага народа, а, хутчэй за ўсё, глабальнай асіміляцыяй і гэтай часткі людзей. Каб у іх за душой хоць што-небудзь было з нацыянальна беларускага, яны пачулі б і станоўчым чынам адрэагавалі на заклік адраджэнцаў ратаваць роднае слова карэнных жыхароў краіны. У гэтай экстрэмальнай сітуацыі адданыя беларускай нацыянальнай ідэі палітыкі адразу забілі б у набат, не збаяліся б заявіць народу, што непрадуманым рэферэндумам бязлітасна нішчыцца яго роднае слова. Нашы ж палітыкі, добра разумеючы крайне антыбеларускі характар сваёй моўнай палітыкі і не сустракаючы сур'ёзнага адпору ёй з боку франтальна зрусіфікаванага народа, з зайздроснай паслядоўнасцю ішлі далей па шляху яго культурна-моўнай асіміляцыі, што было зафіксавана ў адпаведным артыкуле дапрацаванай і прынятай у лістападзе 1996г. у новай рэдакцыі Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь.

Высокія дзяржаўныя асобы нашай "суверэннай" краіны праз трыста гадоў учынілі над беларускім словам такую ж экзекуцыю, якая была зроблена над ім чужымі нашым інтарэсам прапольскімі ўладамі Рэчы Паспалітай. У жніўні 1696г. Усеагульная канфедэрацыя саслоўяў гэтай федэратыўнай дзяржавы прыняла пастанову, згодна з якой і ў службовым справаводстве Вялікага княства Літоўскага *"усе рашэнні павінны складацца на польскай мове"* ***(Белоруссия в эпоху феодализма. Сб. документов и материалов в 3-ех т. Т. 2. Мн., 1960. С. 443,444.).*** Як бачым, розніца толькі ў тым, што Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь рэдакцыі 1996г. забяспечылі неабмежаваную прастору для ўжывання ў службовым справаводстве рускай мовы, а пастановай Усеагульнай канфедэрацыі саслоўяў Рэчы Паспалітай – польскай. Як у апошнім выпадку гэта паралізавала духоўны патэнцыял беларускага народа, яго слынныя сыны вельмі пераканаўча паказалі. Так, Максім Багдановіч пісаў, што ў выніку той варварскай акцыі нашых братоў-палякаў беларуская мова перастала "служыць асновай для культурнага будаўніцтва Літоўскай Русі", што ад таго часу пачаўся перыяд "летаргіі беларускага нацыянальнага жыцця" (Багдановіч М. Творы. Т. 2. Мн., 1928. С. 124). Яшчэ больш жабрацкім падавалася яно, прычым яшчэ і да прыняцця ў 1696г. гэтай сумнавядомай пастановы, нашым славутым вучоным-філолагам Яўхімам Карскім. Ён лічыў, што беларуская літаратурная мова ўжо *"пад канец XVII ст. так спаланізавалася, што па сваім лексічным складзе стала мала адрозніваца ад польскай мовы"* ***(Карский Е. Ф. Белорусы. Т. III. Ч. 3. Пг. 1922. С. 3).***

Крайне наіўным было б думаць, што да зусім іншых вынікаў прывядуць беларускую мову майскі рэферэндум 1995г. і Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь 1996г. Іншым тут толькі тое, што ў першым выпадку роднае слова беларусаў гнала ў падпечак польская мова, а ў другім выпадку гэта робіць – прычым найбольш эфектыўна – руская мова. А найбольш эфектыўна гэтая антыбеларуская акцыя дасягае пастаўленай мэты галоўным чынам таму, што зараз мы, у адрозненне ад мінулых гадоў, практычна зусім не маем беларускамоўнага асяродка ў асобе простага, вясковага люду, якога за Рэччу Паспалітай і Расійскай імперыяй толькі рыкашэтам закранала культурна-моўная асіміляцыя. Усталяванне сацыялістычнага ўкладу жыцця, стварэнне зрусіфікаванай сістэмы народнай адукацыі, шырокія і бясконцыя патокі руху на вёску рускамоўных кніг, газет і часопісаў, радыё- і тэлеперадач, кінафільмаў, накіраванне сюды на працу велізарнай колькасці засіміляваных за час вучобы ў вышэйшых і сярэдніх навучальных установах спецыялістаў дашчэнту дэфармавалі той спрадвечны прыродны асяродак беларускага нацыянальнага жыцця, які заўжды быў у стане ўзамен спаланізаваных і зрусіфікаваных людзей даць Бацькаўшчыне новыя нацыянальна-здаровыя сілы. Акрамя зазначаных прычын, моцна падарвала і працягвае падрываць гэты прыродны беларускі асяродак ледзь не франтальная алкагалізацыя вясковага насельніцтва. У людзей з такімі страшэннымі заганамі няма адказнасці за лёс народа ў цэлым, яны не могуць быць свядомымі носьбітамі святой беларускай нацыянальнай ідэі. Часта галаву апаноўваюць думкі, што наша дзяржава мо таму і не вядзе сур'ёзнай барацьбы з алкагалізмам, што зацікаўлена ў тым, каб у сучаснага нацыянальна-культурнага Адраджэння не было крыніц, з якіх можна было б чэрпаць новыя цвярозыя сілы для папаўнення сваіх шэрагаў.

Сёння ледзь не са слязьмі на вачах чытаеш пра той дух магутнай і шчырай беларускасці, які нашыя вяскоўцы пранеслі праз усе кашмарныя выпрабаванні паланізацыі і русіфікацыі. Вось з якой пашанай пісаў пра тых далёкіх прашчураў сённяшніх жыхароў вёскі згаданы вышэй Яўхім Карскі: *"Здавалася, мясцовай мове быў пакладзены канец: галоўны сродак выяўлення народнага духу быў адабраны...*

Але... у тыя часы мала звярталі ўвагі на просты народ, які гібеў у цемры невуцтва і жыціў сваё духоўнае жыццё толькі вуснай паэзіяй. А ён жа і быў корань і аснова беларускай народнасці, ён і аказаўся галоўным захавальнікам жывой мовы: у ім вольна і незасмечана цякла крыніца жывой вады, якая не высахла і да нашага часу" ***(Карскі Е.Ф. Белорусы. Т.III. Ч.3. С.3).*** Пад нашым часам трэба разумець пачатак 20-х гадоў XX ст., калі гэтыя словы Я.Карскага з'явіліся на старонках яго кнігі.

Усю сутнасць страшэнных перамен, што адбыліся ў культурна-моўным жыцці беларускага народа праз дзвесце гадоў пасля прынятай Усеагульнай канфедэрацыі саслоўяў Рэчы Паспалітай, выдатна ўяўлялі яго нацыянальна-самасвядомыя колы, таму і не маглі спакойна глядзець на тую валтузню, якая распачалася вакол роднага слова карэннага насельніцтва краіны адразу ж з прыходам да ўлады Аляксандра Лукашэнкі. Ніводнае адраджэнскага накірунку аб'яднанне, ніводныя такога толку газеты і часопісы не ўтойвалі ад народа той трагедыі, якая навісла над яго бясцэнным скарбам – мовай у выніку майскага рэферэндуму 1995 г. і ўнясеннем змяненняў антыбеларускага характару ў Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь 1994г. Шкада толькі, што ў такіх аб'яднанняў, газет і часопісаў не існавала магчымасці выйсці на шырокія гушчы народа. Яны знаходзіліся пад куды большым афіцыйным, чым нацыянальна-адраджэнскім уплывам, што адпаведным чынам адбівалася на фарміраванне іх стаўлення і да першых вынікаў пасляраферэндумнага жыцця краіны.

Сам гэты плебісцыт палітыкі не пераставалі падаваць людзям як найвялікшае дасягненне ў дэмакратызацыі беларускага грамадства, удасканальванні міжнацыянальных дачыненняў у краіне. А яны ж увачавідкі станавіліся з дня на дзень ўсё горшымі і горшымі.

Як і трэба было чакаць, прыклад адкрыта зняважлівага стаўлення да беларускай мовы паказвалі тыя, па чыёй ініцыятыве ў маі 1995г. праводзіўся рэферэндум і хто трапіў у склад дэпутатаў Нацыянальнага схода Рэспублікі Беларусь. Адны рабілі гэта з-за свайго нястрымнага жадання быць цалкам падобнымі да рускамоўнага прэзідэнта краіны, другія (яны знаходзіліся ў прыкметнай меншыні) – з-за страху трапіць у няміласць, калі выявяць любоў і пашану да матчынага слова. І, як вынік, беларускай мове заняло на першых жа паседжаннях Савета Рэспублікі і Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу РБ. Такой ганьбы беларуская мова не ведала з боку самай высокай дзяржаўнай улады ад першых і да апошніх дзён існавання БССР. Нават у зоркавы час савецкай русіфікацыі стараліся пры адкрыцці паседжанняў Вярхоўнага Савета БССР хоць уступнае слова сказаць па-беларуску, каб нагадаць дэпутатам, на зямлі якога народа яны знаходзяцца. Дзеля забеспячэння такой беларускамоўнай сімвалічнасці ў працы Вярхоўнага Савета БССР у апошнія дзесяцігоддзі на пасаду яго старшыні выбіраліся пісьменнікі. Апроч іх, іншым разам па-беларуску мог выступіць і яшчэ хто-небудзь з дэпутатаў. З моманту ж, калі вярхоўным заканадаўчым органам у нашай "суверэннай" краіне стаў Нацыянальны сход РБ, роля беларускай мовы ў яго працы была зведзеная да нулявой адзнакі.

Да такога ўзроўню апусцілі яе практычна ва ўсіх органах улады і кіравання абласнога і раённага (гарадскога) маштабаў, хаця да ўвядзення прэзідэнцкага кіравання ў краіне ў гэтых структурах даволі часта гучала беларускае слова. Зараз яго можна пачуць толькі ад некаторых работнікаў сельскіх Саветаў, якія не баяцца якіх-небудзь санкцый з-за таго, што іх мова не ўпісваецца ў афіцыйную мову Нацыянальнага сходу РБ.

Дыскрымінацыйная палітыка вышэйшага заканадаўчага органа краіны ў дачыненні да роднага слова яе карэннага насельніцтва прыйшлася вельмі ўжо да спадобы абсалютнай бальшыні кіраўнікоў і службоўцаў міністэрстваў і ведамстваў, прадпрыемстваў і ўстаноў, прычым і тых, што абслугоўваюць розныя сферы духоўнага жыцця беларускага народа. Пасмялелі і павесялелі супрацоўнікі афіцыйных электронных сродкаў масавай інфармацыі, што цяпер пры арганізацыі перадач можна абмежавацца выключна толькі адной рускай мовай. А то што ж назіралася раней: з-за недастатковай колькасці дысцыплін, якія выкладаліся па-беларуску на факультэтах філалогіі і журналістыкі, многія іх выпускнікі, наступіўшы на працу на радыё ці тэлебачанне, з вялікай цяжкасцю і мноствам памылак лінгвістычнага парадку вялі свае беларускамоўныя перадачы. Зараз ад такіх непрыемнасцяў вельмі лёгка ўхіліцца: з усіх верагодных удзельнікаў перадачы запрашай толькі рускамоўных і сам атрымаеш ад гэтага асалоду і ад начальства дачакаешся падзякі. Ніколі раней радыё і тэлебачанне не рабілі такога велізарнага ўкладу ў русіфікацыю беларускага народа, як у нашыя дні. Калі раней гэтыя найвыдатнейшыя тэхнічныя дасягненні XIX-XX стст. хоць трохі служылі ўмацаванню нацыянальнага духоўнага патэнцыялу краіны, цяпер яны бязлітасна руйнуюць, служаць галоўным чынам распаўсюджванню і без таго моцных рускіх культурна-моўных пазіцый, што не дазваляе ніяк пераканаць сусветную цывілізацыю, што на нашай зямлі жыве беларускі, а не рускі народ.

У справе русіфікацыі беларусаў ад прэзідэнцкіх электронных сродкаў масавай інфармацыі ніколі не адстаюць афіцыйныя выдавецтвы і перыядычны друк. Яны проста завалілі наш рынак рускамоўнай прадукцыяй. Атрымліваецца нечуваны для ўсіх іншых нацыяў парадокс: велізарныя грошы беларускага народа ідуць на выданне розных жанраў літаратуры, газет і часопісаў, што служаць не развіццю, а руйнаванню яго нацыянальнай культуры. Такіх несправядлівых, дэструкцыйных суадносін паміж беларускім і рускім на дадзеных дзялянках духоўнага жыцця ніколі не назіралася ад часу ўтварэння БССР. Сваёй русіфікатарскай палітыкай у выданні кніг, газет і часопісаў дзяржава адкінула Беларусь на пачатак XX стагоддзя, калі тут спрэс панаваў рускі фактар.

Выразны адкат ад беларускасці адразу ж адбыўся пасля майскага рэферэндуму 1995г. у візуальным афармленні вуліц, сквераў, плошчаў гарадоў, назваў населеных пунктаў, міністэрстваў і ведамстваў, прадпрыемстваў і ўстаноў, маркіроўцы прадукцыі, што выдаецца нашымі заводамі і фабрыкамі і паступае ў гандлёвую сетку. Карацей кажучы, скрозь, дзе толькі можна абцяць беларускае слова, робяць гэта з зайздросным імпэтам. Часта задумваешся, а што ж нашыя дамашняй гадоўлі герастраты будуць рабіць тады, калі ўжо зусім даканаць беларускую мову, калі ад яе застануцца толькі рожкі ды ножкі? Таго і глядзі, што па інерцыі возьмуцца за рускую мову, каб на яе месца ўвесці больш прэстыжную і распаўсюджаную на планеце Зямля мову.

Аднак нішто з такой вялікай аддачай не пачало працаваць пасля майскага рэферэндуму на карысць русіфікацыі, як нашая сістэма народнай адукацыі. Паводле моцы разбурэння нацыянальнага патэнцыялу беларускага народа яна перасягнула такую сістэму, што была створаная віленскім генерал-губернатарам Міхаілам Мураўёвым-"вешальнікам" пасля задушэння паўстання 1863-1864г.г. на чале з Кастусём Каліноўскім, бо тады яна не мела такой шырокай і разгалінаванай сеткі навучальных устаноў, у т.л. і вышэйшага тыпу, і г.зн. не магла ў такой ступені праводзіць палітыку культурна-моўнай русіфікацыі маладых пакаленняў нашай Бацькаўшчыны. Кіраўнікі народнай адукацыі рэспубліканскага, абласных, раённых (гарадскіх) звёнаў з дапамогай зрусіфікаваных савецкай вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай школай настаўнікаў за два-тры гады пасля рэферэндуму ледзь не дашчэнту разбурылі той нацыянальны падмурак адукацыі, які быў закладзены ў канцы 80-ых – першай палове 90-ых гадоў. Нацыянальная адукацыя Беларусі, не паспеўшы як след зацвісці, стрэсла долу свае яшчэ зусім кволыя кветачкі. Такой страшэннай эрозіі прыродных асноў народнай адукацыі не назіралася нават у самыя змрочныя гады палітыкі русіфікацыі беларускага народа за савецкім часам.

(Заканч. на ст. 6)

Алесь Петрашкевіч

ПРАГНОЗ НА ПАСЛЯЗАЎТРА

(Фарс у двух дзеях)

Сапежанка (гучна і амаль урачыста). Прошу ввести подсудимого!..

Два ўзброеных палкоўнікі ў чорнай уніформе прыводзяць паголенага пад нулёўку Каліноўскага ў арыштанцкім адзенні і змяшчаюць у жалезнай клетцы. На вузкія і вельмі нізкія дзверы навешваюць замок, становяцца насупраць клеткі і заміраюць у стойцы, бы на пасту нумар адзін. На табурэтках будуць сядзець па чарзе і толькі ў тых момантах, калі нічога не будзе пагражаць устоям. Пры з'яўленні Суровага Ліку Улады, вядома ж, будуць ускокваць, паварочвацца да яе тварам і з'ядаць вачыма.

Снимите с подсудимого наручники.

Палкоўнікі выконваюць загад, але як толькі падсудны пачынае абмацваць краты і спрабаваць іх на трываласць, наводзяць на яго аўтаматы. Падсудны садзіцца.

Уголовное дело по обвинению Калиновского будет рассмотрено судом присяжных под председательством судьи Сапежанки при участии прокурора Муравьёва, представителя потерпевшего Суворова, защитника подсудимого Костюшки, эксперта Радзивилла, свидетелей Холуевича и Козалуповой.

Агінская. Прошу всех встать!

Усе ўстаюць.

Сапежанка *(урачыста).* Уважаемые господа присяжные заседатели, предлагаю принять присягу на верность своему гражданскому долгу перед державой и собственной совестью. *(Бярэ паперку, але чытае па памяці.)* "Клянуся добрасумленна выконваць свае абавязкі, прымаць пад увагу ўсе разгледжаныя ў судзе доказы, довады, абставіны справы і нічога, акрамя іх, рашаць справу па свайму ўнутранаму перакананню і сумленню, як і належыць свабоднаму грамадзяніну і справядліваму чалавеку!"

Муравьёв. У вас что, нет присяги на человеческом языке?

Сапежанка *(пасля працяглай паўзы).* Никто не может задавать вопросов судье! *(Пасля кароткай паўзы.)* Есаул Егулагов?!

Егулагов. Я клянусь!

Сапежанка. Генерал Солдафонов?!

Солдафонов. Я клянусь!

Сапежанка. Стефания Селявка?!

Сляўка. Клянуся! Толькі з учарашняга дня я ўжэ Сталіна Іосіфаўна Сельсаветава.

Сапежанка *(крыху разгублена).* О таких вещах надо было сообщить хотя бы до начала заседания.

Сельсоветова. А я падумала, что прынародна лепш.

Сапежанка. Акулина Кисель?!

Кісель. Клянуся... Але Окцябрына я січас, Метростроева. Разам са Стэфкай прозьвішчы мянялі. Не це січас часы, что б Кісялямі быць. Дзеці ў міня. А ўніх уся жысь упрадзі.

Сапежанка *(вельмі стрымана).* Если паспорта с собой, передайте секретарю суда.

Агінская *(забіраючы пашпарты, звяртаецца да Некурвінскай).* Вы, госпожа Некурвинская, видимо тоже фамилию заменили?

Некурвинская *(вельмі рэзка).* Я бы попросила не намекать. Мы в суде, а не в борделе.

Сапежанка настойліва звоніць у званочак. Тым часам адвакат шэптам праз краты пра нешта раіцца з падсудным. Канвойныя павышаюць пільнасць.

Агінская *(збянтэжаная тырадай Некурвінскай, вінавата).* Я приношу свои извинения суду и товарищу Некурвинской. *(Садзіцца на сваё месца).*

Сапежанка. Присяжная Некурвинская, будем считать недоразумение исчерпанным.

Некурвинская. Я клянусь!

Сапежанка. Ваше преподобие отец Сергий?!

Отец Сергий. Я клянусь! *(Жагнаецца).*

Сапежанка. Ваша экселенция Казимир Станкевич?!

Казімір Станкевіч. Я клянусь! *(Жагнаецца).*

Сапежанка. Немцов-Глушкин?!

Семиглазова *(перакладае на пальцах).* Он клянётся от всего общества глухонемых.

Сапежанка. Семиглазова?!

Семиглазова. А я клянусь от слепых.

Сапежанка. Иван Амякин?!

Амякін. Вядома ж клянуся! *(Амаль плача.)* Такі выпадак! Такое гора! Жах! Проста жах!

Сапежанка *(крануўшы званочак).* Эмоции присяжным заседателям противопоказаны...

Амякін. Даруйце!..

Сапежанка. Доктор Грыц?!

Доктар Грыц. Я клянуся!

Сапежанка. Фельдшер Кац?!

Фельчар Кац. Я клянуся! *(Накіроўваецца да стала суддзі).* І, між іншым, маю гонар уручыць вам пратакол, які між іншым, сведчыць, што менавіта я фельчар Кац ізноў абраны старшынёй Калегіі прысяжных. Што да доктара Грыца, няхай яго Бог беражэ, то яму, як і заўсёды, на жаль, не хапіла аднаго голасу... Але ж мы не апошні раз засядаем...

Сапежанка. Садитесь!.. Садитесь, господин Кац!

Фельчар Кац *(накіроўваецца да свайго месца).* Гаспадзін Кац!.. І гэта з маёй зарплатай! Госпадзі Божа мой...

Муравьёв *(нецярпліва, амаль камандуючы).* Гражданин Кац, сядьте!.. Молча!!!

Сапежанка *(крануўшы званочак).* Суд делает замечание представителю прокуратуры за вмешательство в прерогативы председательствующего!

Муравьёв *(звыкла).* Приношу извинения суду и товарищу Кацу.

Фельчар Кац. Можна падумаць, што "Гражданин" пракурор не ведае, колькі таварыш Кац ужо адседзеў у свой час...

Сапежанка ўстае і рэзка звоніць у званочак.

Прысяжныя засядацелі ціха абураюцца паводзінамі Каца. Ён замаўкае і ўладкоўваецца ў крэсла.

Каб мне анямець, калі я вытаркнуся яшчэ хоць адзін раз.

Сапежанка *(і з гумарам і ўсур'ёз).* И на том спасибо... Заседание продолжается, господа, граждане и товарищи присяжные заседатели... *(Паўза).*

Поясняю: присяжный заседатель обязан соблюдать порядок в судебном заседании и подчиняться законным распоряжениям председательствующего судьи.

Присяжный заседатель имеет право: участвовать в исследовании всех рассматриваемых доказательств; задавать через председательствующего вопросы подсудимому, представителю потерпевшего, свидетелям, эксперту... и только в письменном виде.

Присяжный заседатель не должен: вступать в какие бы то ни было разговоры и пререкания с участниками процесса; отлучаться из зала суда во время слушания дела; общаться с лицами, не входящими в состав суда, без разрешения председательствующего; собирать сведения по делу вне судебного заседания. *(Паўза).*

Уважаемых свидетелей Холуевича и Козалупову, а также эксперта Радзивилла прошу покинуть зал заседаний и ожидать вызова.

Халуевіч, Козалупава і Радзівіл выходзяць.

Подсудимый, встаньте!

Каліноўскі ўстае.

Фамилия, имя, отчество?

Каліноўскі. Кастусь Каліноўскі.

Сапежанка. Полное имя отче-ство... по паспорту!

Каліноўскі. Канстанцін Канстанцінавіч Каліноўскі.

Сапежанка. Год, месяц, день и место рождения?

Каліноўскі. 1970 года, лютага месяца, другога дня. Свіслач на Гарадзеншчыне. Жы-ву ў Мінску. Настаўні-чаю. Адукацыя вышэй-шая, беспартыйны, не судзімы, не жанаты. За мяжу не выязджаў, але каб на Радзіме не быў патрэбны, збег бы хоць на Новую Гвінею, хоць у Старую Англію...

Сапежанка

Сапежанка. И тем не менее вам придётся задержаться и пока побыть с нами...

Каліноўскі. Ды ўжо, відаць, давядзецца...

Сапежанка *(строга).* Отвечайте только на те вопросы, которые вам ставит суд!.. Суд разъясняет участникам судебного разбирательства и подсудимому их права заявлять отвод судье, присяжным заседателям, секретарю судебного заседания, прокурору, эксперту. Подсудимый имеет право: знать, в чём он обвиняется, давать или не давать объяснения по предъявленному ему обвинению; представлять доказательства; заявлять ходатайства; иметь защитника; участвовать в судебном разбирательстве, заявлять отводы, приносить жалобы на действие следователя, прокурора и суда. Подсудимый имеет право на последнее слово.

Каліноўскі. Спадзяемся выкарыстаць гэта права ў поўным аб'ёме і не сумняваюся, што суд, самы дэмакратычны ў свеце, - мне гэта дазволіць.

Сапежанка. Подсудимый, ведите себя в суде соответствующим образом и ответьте суду совершенно определённо и без коментариев: вручена ли вам копия обвинительного заключения и иные документы?

Каліноўскі. "Отвечаю"! Усё ўручана своечасова і ў поўнай адпаведнасці з артыкуламі крымінальна-працэсуальнага кодэкса нашай так званай суверэннай, незалежнай і нейтральнай рэспублікі. Праўда, я налічыў у абвінаваўчым заключэнні граматычных і сінтаксічных памылак не менш, як на восем двоек.

Муравьёв. Подсудимый допустил иронический выпад против государства. Прошу занести в протокол его слова относительно "так званай" суверенной, независимой и нейтральной...

Касцюшка. Дазвольце заўважыць пракурору, што, па-першае, іронія – яшчэ не выпад, па-другое, ці варта абвінавачваць падсуднага нават у іроніі, калі сам пракурор сумняваецца ў канстытутыйнай годнасці нашай дзяржавы, калі яе без аніякага падвоху мой падабаронны бачыць і "незалежнай, і суверэннай, і нейтральнай".

Сапежанка. Суд исключает из протокола реплики прокурора и адвоката, как не имеющие отношения к делу. И рекомендуем обоим быть не только внимательными, но и сдержанными.

Скажите, подсудимый, доверяете ли вы суду присяжных?..

Каліноўскі. Давяраю пры ўмове...

Сапежанка. Суду никто не может ставить "умоў". Отвечайте только: "да" или "нет"!

Каліноўскі. Давяраю пры ўмове, што суд будзе судзіць мяне на маёй роднай мове. А то раптам я нечага не зразумею, ці зразумею не так.

Муравьёв *(да суддзі).* Позвольте!.. Вы что, уважаемый, до сих пор не овладели нашим великим и могучим?!.

Каліноўскі. Як жа я, "уважаемый", за год папярэдняга заключэння "великим и могучим", калі вы на волі не авалодалі нашым звычайным і простым.

Муравьёв. Уважаемый суд, по мнению государственного обвинения подсудимый неуместно ёрничает относительно языков.

Касцюшка. Дазвольце заўважыць "государственному обвинению", што мой падабаронны не "ёрничает неуместно", а ў адпаведнасці з законам хадатайнічае аб запрашэнні перакладчыка, калі паважаныя ўдзельнікі працэса самі не валодаюць беларускай, дарэчы, дзяржаўнай мовай, ці не хочуць ёй пакарыстацца.

Ажыўленне сярод прысяжных, нават нейкія спрэчкі. Сапежанка звоніць ў званочак.

Муравьёв. Уважаемый судья, вы теперь, надеюсь, видите, чего они хотят?! *(У запале.)* Да у нас сам вождь "не валодае вашай моўкай"!

Каліноўскі. Яму можна, бо ён і рускай, як належыць, не валодае.

Муравьёв. Вам, "паважаны спадар" Калиновский, придётся публично принести извинения товарищу вождю.

Каліноўскі. Толькі пасля таго, як "товарищ" вождь "принесёт извинения" ўсёй нацыі і таксама "публично"

Усталёўваецца прыкрая цішыня.

Сапежанка. Я советую прокурору и подсудимому не упоминать в суде имя вождя, а то как бы вам обоим не пришлось...

Муравьёв *(перапалохана).* Фемида Львовна, вы же, надеюсь, понимаете, что я сказал не о том, что вождь белорусского совсем не знает, а исключительно о том, что он им пользоваться не желает, как я понимаю, с чисто политических соображений. Это, конечно, не для протокола. Но всё же... поскольку мы пока рассматриваем процедурные вопросы...

Працяг у наступным нумары.

Леанід Лыч

МАЙСКІ РЭФЕРЭНДУМ 1995 ГОДА І МОЎНАЯ СІТУАЦЫЯ НА БЕЛАРУСІ

У апошнім навучальным годзе XX стагоддзя і трэцяга тысячагоддзя з агульнай колькасці вучняў агульна-адукацыйных школ Бела-русі на яе роднай мове на-вучалася толькі 30%, астат-нія ж 70% - на рускай. Такі вынік "тытанічнай" працы дзяржаўных органаў улады і кіравання па забеспячэнні ў адпаведнасці з патрабаваннямі майскага 1995г. рэферэндуму роўнага юрыдычнага і фактычнага статусу ў нашай краіне беларускай і рускай мовам. Пахвальна, што апошнім часам з вуснаў адказных за стан роднай мовы ў народнай адукацыі хоць можна пачуць больш-менш праўдзівае тлумачэнне такой з'яве. Не ўтойвае цяпер гэтага ад народа і кіраўнік дадзенага міністэрства Васіль Стражаў. Га-лоўную прычыну ў такой сітуацыі ён бачыць *"у тым, што беларуская мова пасля школы не знаходзіць свайго развіцця ў сістэме вышэйшай адукацыі. І бацькі на пэўным этапе (калі справа набліжаецца да выпуску) пачынаюць ставіць пытанне: як дзеці будуць карыстацца роднай мовай у інстытуце ці ўніверсітэце? А карыстацца ёю можна ўсяго ў некалькіх – на філфаках, у пэдінстытутах, ва Універсітэце культуры. І ўсё."* ***(Звязда. 21.04.2000г.).*** Вось пра такую бесперспектыўнасць і трэба было б сказаць людзям перад тым, як выводзіць іх 14 мая 1995г. на рэферэндум. Не сказалі, бо ў такіх варунках ладзіць яго было зусім неправамерна. Гэтак жа неправамерна было пытаць бацькоў, на якой мове вучыць і іх дзяцей у школе. Смеху варта. У суверэннай Рэспубліцы Беларусь давялі справу да таго, што на ўвесь рост паўстала пытанне: быць ці не быць беларускамоўнай агульна-адукацыйнай школе?

Яшчэ горшае становішча склалася і існуе ў вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай школе. Усё гэта дае падставы сцвярджаць пра практычна поўную адсутнасць у нас нацыянальнай сістэмы адукацыі, г.зн. такой сістэмы, якая магла б адпавядаць карэнным інтарэсам беларускага народа, цалкам гарантаваць яму прыстойнае безасіміляцыйнае жыццё. Сучасная сістэма народнай адукацыі на Беларусі служыць толькі дэнацыяналізацыі яе маладых пакаленняў, робіць іх зусім няздольнымі быць носьбітамі сваёй нацыянальнай культуры і мовы. Пры такім навучанні і выхаванні нашыя кіраўнікі народнай адукацыі ўжо ў першай палове наступнага стагоддзя давядуць тытульную нацыю краіны да поўнай этнічнай смерці. Задума стварэння Беларускага нацыянальнага ўніверсітэта вельмі прагрэсіўная, але і яна не ў стане забяспечыць неабходную самабытнасць гэтаму славянскаму народу. Такое магчыма толькі пры поўнай перамозе нацыянальнага фактару на ніве адукацыі. Яму тут трэба даць такую прастору, якой ён карыстаецца ва ўсіх цывілізаваных народах. Сусветны досвед багаты прыкладамі, што толькі з дапамогай нацыянальнай адукацыі можна паспяхова змагацца з такой навалаччу, як культурна-моўная асіміляцыя. На такі шлях трэба стаць і нам, беларусам. А пачынаць яго трэба ў першую чаргу з нацыянальнага абуджэння шматлікага настаўніцтва.

Ад летаргічнага асіміляцыйнага сну трэба будзіць і іншыя катэгорыі інтэлігенцыі. Хаця ў пераважнай бальшыні сваёй яна не ў стане ці не жадае жыць паводле ўласных культурна-моўных традыцый, усё-такі і ў гэтай сацыяльнай групе беларускага народа ёсць хоць з дзесятак працэнтаў людзей са здаровай нацыянальнай самасвядомасцю. Зрабіць іх актыўнай сілай нацыянальна-культурнага Адраджэння – найважнейшы абавязак усіх грамадскіх аб'яднанняў, што ўдзельнічаюць у гэтым патрыятычным руху. Надзея на выратаванне ад этнічнага вымірання пакуль што яшчэ ёсць у беларусаў. Трэба толькі нястомна і самаахвярна працаваць у гэтым напрамку, адкінуўшы як мага далей усялякія думкі, што вось-вось за развязванне гэтай складанай і крайне запушчанай праблемы возьмуцца афіцыйныя ўлады. У практычнай дзейнасці дзяржавы ў сферы моўнай палітыкі не засведчана пасля майскага рэферэндуму 1995 г. аніводнага выпадку, каб яна паспрабавала хоць пальцам паварушыць дзеля забеспячэння аднолькавага выкарыстання беларускай і рускай моваў у той ці іншай сферы грамадскага жыцця. Жаданне ўдзельнікаў рэферэндуму бачыць ва ўсім роўнасць паміж беларускай і рускай мовамі не было падмацаванае дзеля яго пераўвасаблення ў жыццё аніякімі канкрэтнымі дзеяннямі з боку адпаведных дзяржаўных структур. Стыхія ці наўмысная дзейнасць такіх структур па дыскрымінацыі законных правоў беларускага народа на самае поўнае надзяленне яго мовы сацыяльнымі функцыямі ўзялі верх над разумным і справядлівым развязваннем дзяржавай дадзенага пытання. Такая сітуацыя, такая палітыка прыносілі і прыносяць карысць толькі рускай мове, паколькі на час правядзення і пасля рэферэндуму яна была пануючай ва ўсіх сферах дзейнасці чалавека. Валоданне беларускай мовай практычна не вымагалася і не вымагаецца ніякімі прафесійнымі абавязкамі людзей. Яна аказалася патрэбнай толькі тым, хто выкладае яе ў навучальных установах, піша на ёй розныя літаратурныя творы, вядзе радыё- і тэлеперадачы, набірае тэксты рукапісаў у выдавецтвах, на размножвальных апаратах. Затое без валодання рускай мовай любая асоба становіцца зусім прафесійна недзеяздольнай у беларускім грамадстве.

Літаральна праз некалькі месяцаў пасля рэферэндуму бальшыня людзей зразумела, што дзяржава іх моцна абдурыла, паколькі яна нічога не рабіла для забеспячэння фактычнай роўнасці паміж беларускай і рускай мовамі паводле аб'ёму ўскладзеных на іх функцый па абслугоўванні ўнутраных патрэб нашага грамадства. У іх задавальненні руская мова ў сотні разоў перасягала сваю беларускую "сястручку". У дадатак да ўсяго сказанага няроўнасць беларускай мовы з рускай вынікала яшчэ і з таго, што ў нашай краіне толькі апошняй нададзены статус мовы міждзяржаўных зносін. Такое зусім не ўласціва па-сапраўднаму суверэнным дзяржавам: падобную функцыю выконваюць у іх толькі родныя мовы тытульных нацый.

Ужо сёння мы можам сцвярджаць, што невыкананнем патрабаванняў рэферэндуму 1995 г. забіты асінавы кол у моўнае трыадзінства ўсходнеславянскай супольнасці народаў. З іх трэці народ – беларускі – знаходзіцца на стадыі канчатковага моўнага адмірання, а яго палітычныя лідэры ўжо цалкам завяршылі сваё беларускамоўнае існаванне. За імі велізарнай масай пасталі ў чаргу ў асіміляцыйнае пекла касмапалітычнай арыентацыі інтэлігенты.

Паколькі дзяржава такі працяглы час свядома і ўпарта ўхіляецца ад выканання тых абавязацельстваў, што ўскладзены на яе самімі ўмовамі майскага рэферэндуму 1995 г., ёсць усе падставы лічыць яго незаконнай акцыяй. Моўную праблему ў краіне трэба развязваць у строгай адпаведнасці з прынятым Вярхоўным Саветам БССР 26 студзеня 1990г. Законам аб мовах у Беларускай ССР. У гэтым адным з галоўных заканадаўчых актаў XX стагоддзя ёсць усё, каб адрадзіць і ўзвесці на дзяржаўны пасад прыродную, матчыну мову беларускага народа.

Беларускамоўная адукацыя на Гарадзеншчыне Сучасны стан

Трывожная сітуацыя склалася з беларускамоўным навучаннем у школах Гарадзеншчыне. У 1999/2000 навучальным годзе навучаецца, ад падрыхтоўчага да выпускнога 11-га класа, усяго 184194 вучні з іх на беларускай мове 92648 – 50,3% і на рускай мове 90719 – 49,3% (звесткі без уліку польскай і літоўскай школ).

Паглядзім па класах: у падрыхтоўчых класах навучаецца 15508 вучняў з іх на беларускай мове 5737 вучняў – 37%, на рускай – 9678 вучняў – 62,4%. У першых класах навучаецца 13527 вучняў, адпаведна на беларускай – мове – 6095 – 45.1 %, на рускай мове 7410 – 54,8%. Па астатніх класах карціна наступная ў %:

Класы	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
На беларускай мове	19,6	43,7	48,3	53,5	62,5	64,1	64.7	66	36,1	20,2
На рускай мове	79,4	55,7	51,1	46,1	37	35,5	34,6	33,7	63,8	79.8

Прааналізуем гэты стан па гарадах. У г. Горадні - 36 сярэдніх школ. З іх з беларускай і рускай мовай навучання - 22 школы, з рускай - 13, польскай – 1. На ўсе школы ёсць адзіны першы беларускі клас з 15 вучняў у СШ № 32, а падрыхтоўчых класаў ніводнага на 300 - тысячны горад.

У г. Лідзе ўсяго школ 17 з іх з беларускай і рускай мовай навыучання – 14, рускай – 3. У падрыхтоўчых класах з беларускай мовай навучання 514 вучняў, а ў першых класах – 480. На рускай мове навучання адпаведна 949 і 707.

У г. Слоніме ўсяго школ 10 з іх з беларускай і рускай мовай навучання – 7 школ, рускай – 3. У падрыхтоўчых класах з беларускай мовай навучання два класы СШ № 2 – 16 вучняў, СШ № 4 – 20. У рускамоўных падрыхтоўчых школах навучаецца – 710 вучняў.

У г. Ваўкавыску ўсяго школ 7 усе яны з беларускай і рускай мовай навучання. У надрыхтоўчых класах з беларускай мовай навучання 172 вучні ў першых класах – 205, а ў класах з рускай мовай навучання адпаведна 451 і 276.

Як відаць з вышэй праведзенага аналізу беларускамоўных школ у буйных гарадах не засталося, колькасць беларускамоўных класаў змяншаецца

Асноўнымі прычынамі з'яўляюцца ганебны рэферэндум і прынятае дзяржаўнае двюхмоўе, якосе прывяло да таго, што чыноўніку якую б ён не займаў пасаду, валодаць беларускай мовай не абавязкова. Беларускамоўнае справаводства не вядзецца. Маладыя сакратаркі атрымаўшы ліст на беларускай мове просяць свайго начальніка растлумачыць яго змест. Ідзе глабальная русіфікацыя. Бацькі не хочуць пасылаць дзяцей у беларускамоўныя класы, так як не бачаць перспектывы ў беларускамоўнай адукацыі, з-за адсутнасці сярэдне-спецыяльных і вышэйшых навучальных беларускамоўных установ. Стала вострае пытанне: "Што рабіць?".

Старшыня Гарадзенскай арганізацыі ТБМ імя Ф.Скарыны
Місцюкевіч А.І.

(Лічбы ўзяты з зводнай справаздачы Гарадзенскага абласнога аддзела адукацыі.)

Ганна Кулеш, дацэнт Белдзяржуніверсітэта

З клопатамі пра чысціню роднай мовы

Тая акалічнасць, што амаль ва ўсіх сферах грамадскага жыцця беларусаў упэўнена функцыянуе руская мова, не можа не адбівацца на стане беларускай мовы, на ўзроўні валодання ёю.

Элементы больш распаўсюджанай мовы пранікаюць у беларускую, робяцца звыклымі і нібыта натуральнымі, і мы міжволі, самі таго не заўважаючы, гаворым "дзякую вас", "загадчыца магазінам", "мая боль", даючы права замацоўваць падобныя парушэнні моўных законаў, спасылаючыся на тое, што так гавораць. Міжвольнае перанясенне асаблівасцяў адной мовы ў іншую называецца ў мовазнаўстве інтэрферэнцыяй. Унікнуць ужывання элементаў рускай мовы пры карыстанні беларускай дапаможа падручнік "Беларуская мова. Як назбегнуць памылак руска-беларускай моўнай інтэрферэнцыі", распрацаваны выкладчыкамі кафедры рускай і беларускай моў Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі Г.І.Малько і П.І.Малько і выдадзены ў Горках у 1999 годзе.

Аўтары звярнуліся да найбольш эфектыўнага ў цяперашняй моўнай сітуацыі ў нашай краіне спосабу дапамагчы авалодаць спецыфікай беларускай мовы: яе адметнасць выяўляецца праз супастаўленне адпаведных у дзвюх блізкароднасных мовах з'яў. Дапаможнік, прызначаны для слухачоў падрыхтоўчага аддзялення і студэнтаў першых курсаў стацыянарнага і завочнага навучання, мае на мэце папярэджванне памылак руска-беларускай моўнай інтэрферэнцыі на фанетычным, марфалагічным, сінтаксічным узроўнях, пры выкарыстанні фразеалагізмаў, прыказак і прымавак. Зыходзячы з гэтага, метадычныя ўказанні складаюцца з чатырох адпаведных частак. Галоўная каштоўнасць дапаможніка заключаецца ў вялікай колькасці разнастайных практычных заданняў па кожнай тэме, якім папярэднічаюць сціслыя моўныя каментарыі. Выкананне заданняў прадугледжвае выпрацоўку ў навучэнцаў навыкаў беспамылковага карыстання беларускай літаратурнай мовай, накіравана на ўдасканаленне моўнай культуры. Варта абавязкова падкрэсліць аўтарскі характар большасці практыкаванняў, матэрыялы для якіх, відаць, былі сабраны за час працяглай практыкі выкладання.

Найбольш грунтоўна і асэнсавана падрыхтаваны першы ("Фанетычныя асаблівасці") і другі ("Марфалагічныя асаблівасці") раздзелы. Шмат практычных заданняў заснавана на выяўленні спецыфічных беларускіх рысаў (напрыклад, падаўжэнне зычных у становішчы паміж галоснымі, прыстаўныя галосныя і зычныя і пад.) праз пераклад асобных слоў, словазлучэнняў і сказаў з рускай мовы.

У раздзеле "Марфалагічныя асаблівасці" найбольшая ўвага ўдзелена спецыфіцы беларускага назоўніка і выяўленню яе ў правапісе праз самыя разнастайныя практычныя заданні. Напрыклад, для прадухілення памылак пры вызначэнні роду прапануюцца практыкаванні на падбор прыметнікаў да назоўнікаў накшталт ***медаль, гусь, цень***, а таксама пераклад словазлучэнняў тыпу широкая степь, твёрдая поступь.

Для авалодання сінтаксічнымі асаблівасцямі ў дапаможніку прапануюцца заданні, што падкрэсліваюць адметнасць беларускага дзеяслоўнага кіравання, спалучэння лічэбнікаў з назоўнікамі і інш.

Увогуле варта адзначыць, што гэты невялікі па аб'ёму, але адметны багатым і разнастайным практычным матэрыялам дапаможнік мае каштоўнасць не толькі для навучэнцаў і студэнтаў, але можа стаць карысным памочнікам для ўсіх, хто імкнецца павысіць свой узровень моўнай культуры.

Ці магчыма была тая Перамога без Беларусі?

Што гэта зараз: свята ці дзень вялікай жалобы і роздуму?

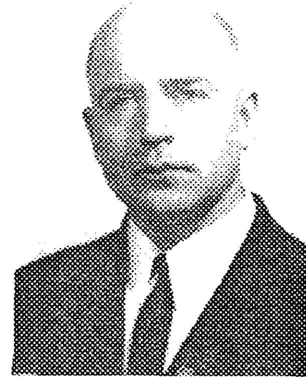

Аляксей Саламонаў, доктар тэхнічных навук, прафесар

(Заканчэнне. Пачатак у папярэднім нумары.)

Не думаю, што мой "выхавальнік" быў з ліку беларускіх вырадкаў. Таму што беларуса, нават і знevажаючага родную мову, стрымала б ад такіх выказванняў інстынктыўнае нацыянальнае пачуццё. Таму што, як адзначалася вышэй, у нармальным чалавеку яно існуе на генным узроўні. Такіх выхавальнікаў (хай сабе і не такіх відавочных) у рэспубліцы не адзінкі. Яны не простыя рабочыя, а займаюць уплывовыя пасады. Напрыклад, у ВНУ Беларусі рускіх зусім нядаўна было каля паловы. І зусім не таму, што яны разумнейшыя. Шмат іх таксама ў школах, НДІ, ва ўрадавых структурах, сярод інжынерна-тэхнічнага персаналу прадпрыемстваў. Зразумела, не ўсе яны – беларусафобы. Ёсць, безумоўна, яскравыя станоўчыя прыклады. Так, не кожны нават самы свядомы беларус здольны абараняць беларускую мову з такой адданасцю і шчырасцю, як прафесар БДУ Ефрасіння Андрэева, руская па нацыянальнасці. Рускі прафесар БДТУ Новікаў Г.І. з'яўляецца нават аўтарам падручніка па хіміі на беларускай мове. Зусім нядаўна (у сакавіку 1997 г.) мяне да глыбіні душы закранулі абагульненыя папрокі беларусам за абыякавыя адносіны да свайго галоўнага нацыянальнага багацця – сваёй мовы. Выказала іх 80-гадовая Наталля Васілеўна Папова, у недалёкім мінулым – загадчыца кафедры вышэйшай матэматыкі БПІ, руская па паходжанню, што прыехала ў Беларускую сельскагаспадарчую акадэмію яшчэ ў 1928 годзе разам з бацькам, у наступным вядомым вучоным-геадэзістам, акадэмікам АН Беларусі. Мы ўвесь вечар размаўлялі з ёю толькі на беларускай мове. Але гэта ў большасці выпадкаў прыемныя выключэнні на фоне бытуючай беларусафобіі разгляданага кірунку.

У свеце адзначанага не дзіўна, што яшчэ нідзе не выказваліся думкі аб немагчымасці гэтай Перамогі (у яе вядомым сэнсе), калі б не было буфернай, стагоддзямі салдацкімі ботамі таптанай Беларусі. Але ж не цяжка ўзважана падлічыць магчымыя вынікі вайны, якую мы разглядаем, калі б немцы пачалі свае шэсце на Маскву з граніцы паміж Дубровенскім і Рудзенскім раёнамі. У гэтым выпадку сваю ролю адыграў бы не толькі просты фактар часу але і выявілася б непазбежнасць захопу немцамі Смаленска на другі дзень ваенных дзеянняў, немагчымасць падрыхтоўчых абарончых мерапрыемстваў пад Масквою і непазбежны псіхалагічны аспект.

У выніку немцы дзесьці каля 1-га кастрычніка 1941 года, задоўга да асенняга перыяду, апынуліся б каля Урала з усімі вынікаючымі адсюль вынікамі. Аналагічна, калі б не дзейнічала каля паўмільёна беларускіх патрыётаў у тыле ворага летам 1943 года, калі б не было соцень узарваных на беларускай зямлі нямецкіх цягнікоў з ваеннай тэхнікай і салдатамі, калі б больш за мільён беларусаў не ваявалі на франтах супрацьстаяння фашысцкім полчышчам, калі б пад нямецкімі салдатамі не гарэла беларуская зямля, то ўжо прарваная на ўсходнім напрамку Курская дуга імгненна разгарнулася б таранам зноў жа да Уралу. І зноў Перамога была б у другога боку. І ўжо канчаткова.

Да таго, што сказана, неабходна дадаць і такі факт, што звычайна замоўчваецца: да пачатку наступальнай аперацыі савецкіх войскаў летам 1944 г. каля 60 працэнтаў тэрыторыі нашай рэспублікі было цалкам вызвалена ад немцаў. Яны самі ратаваліся ад партызанаў і практычна не аказвалі ніякага сур'ёзнага супраціўлення аж да самай Віслы – проста рабіць гэтага не маглі. Але самае галоўнае ў тым, што беларусы сваімі целамі высцілалі шлях да той Перамогі. Такіх ахвяр за перыяд другой сусветнай вайны не зведала ні адна краіна свету! І яны не былі дарэмнымі. Таму што кожная ахвяра выратавала ад смерці дзесяткі людзей у Расіі! Акрамя таго (што таксама сарамліва замоўчваецца) беларусы выратавалі яшчэ незлічоныя тысячы салдат Савецкай арміі, якія не па сваёй волі трапілі у акружэнне ці ў палон. Зазначаецца я ведаю не па кніжках ці апавяданнях. Я адчуў яго кожнай клеткай свайго цела і кожным элементам сваёй душы. Таму што страшэнны молах вайны накрыў мяне яшчэ ў хлапчуковым узросце, якому ўласціва надзвычайная адольнасць да аналітычнага ўспрымання ўсяго, што адбываецца. І я прайшоў праз смяротназнішчальныя праявы тых рэалій: у поўнай меры адчуў "асалоду" акупацыі, у пяпоўныя 16 гадоў выпадкова трапіў пад Крычавам (за кампанію) у лагер ваеннапалонных, паспытаў "асалоду" партызаншчыны і франтавых акопаў, падлеткам стаў інвалідам 2-й групы. Усё гэта дае мне падставы выказваць думку, што Беларусь мела права прад'явіць Расіі, як правапераемніцы СССР, адпаведны рахунак. І ўключаць у яго перш за ўсё прэтэнзіі за тое, што адыходзячая савецкая армія пакінула нас у фашысцкім палоне. Дадаць за іх цану жыцця больш чым двух мільёнаў беларусаў, што загінулі ў імя выратавання значна большай колькасці людзей (расійскіх – на ўсходзе) і Перамогі. Не забыць і пасляваенных здзекаў над беларусамі, калі запіс у асабовым лістку па ўліку кадраў "быў на акупаванай тэрыторыі" ставіў на чалавеку, які перажыў страшэнныя здзекі, ганебнае кляймо. І такую абразу мне давялося спазнаць поўнаю мерай пры паступленні ў аспірантуру з аднымі толькі выдатнымі адзнакамі ў дадатку да атэстата.

З гэтага рахунку ўсе пабачылі б, што Беларусь заслугоўвае не беспадстаўных папрокаў за свае пакуты, а пастаяннай дапамогі і спачування, неабходнасці прадастаўлення ёй адзначанай вышэй дзяржаўнай самастойнасці, каб умацавалася Душа беларуская і разагнулася спіна народа.

4. Перабольшанне ролі СССР у той Перамозе

У адпаведнасці з савецкай прапагандай атрымлівалася (і атрымліваецца нярэдка зараз), што быццам бы амаль уся тая Перамога была здабыта Савецкім Саюзам. Роля саюзнікаў вельмі прыніжалася. У сапраўднасці ж усё было больш складаным. Таму што, папершае, пачаткам 2-ій сусветнай вайны з'яўляецца не 22 чэрвеня 1941 г., а 1 верасня 1939 г., г.зн. дзень нападу фашысцкай Германіі на Польшчу. І вельмі цяжка зараз сказаць, якой і чыёй была б Перамога, калі б Англія не выстаяла (у барацьбе сам-насам) перад гітлерызмам тады, калі ўжо палі Польшча і Францыя, якая спачатку падлажвалася да дзеянняў Гітлера з боку "Краіны Саветаў". Цяжка таксама рабіць высновы наконт зместу Перамогі, калі б Англія стала падладжвацца да Германіі па прыкладу "мудрага правадыра народаў" І. Сталіна. Такім чынам, чалавецтва павінна сказаць "Велізарнае дзякуй" перш за ўсё Англіі. Другога такога ж "Дзякуй" заслугоўваюць ЗША, якія з 7 снежня 1941 г. былі ў стане поўнай вайны з Японіяй, што не дало магчымасці перакінуць усю самурайскую моц на Савецкі Саюз. Нельга забываць і тое, што яшчэ да мая 1943 г. англаамерыканскія і французскія войскі цалкам знішчылі ў Афрыцы нямецкі корпус фельдмаршала Ромеля, а ў ліпені захапілі Сіцылію, да 1-га верасня 1943 г. цалкам вывелі з вайны Італію з яе 2-мільённай арміяй. Акрамя таго, Гітлер вымушаны быў трымаць значныя сілы на паўночным узбярэжжы Францыі і самой Германіі, каб быць падрыхтаваным да супрацьстаяння высадцы сумесных англа-амерыканскіх і канадскіх сіл. Немалыя нямецкія сілы стрымліваліся і Югаславіяй. Трэба дадаць да гэтага, што на пачатку Курскай бітвы паветраныя армады саюзнікаў не проста былі гаспадарамі прасторы над Германіяй. Яны часта толькі за адну ноч змяталі з твару зямлі буйныя гарады з моцнымі ваеннапрамысловымі комплексамі і ўдушалі фашысцкую Германію маральна. Вельмі вялікай сілай была і непасрэдная ваенная дапамога Савецкаму Саюзу з боку саюзнікаў. Нават па звестках Г.К.Жукава, "Савецкі Саюз атрымаў за час вайны з краін антыгітлераўскай кааліцыі важныя для народнай гаспадаркі машыны, абсталяванне, матэрыялы..., вялікую колькасць прадуктаў..., больш за 400 тысяч аўтамабіляў, 18,7 тысячы станкоў, 9,6 тысячы гарматаў, шмат перавозаў, гаручага, змазачных матэрыялаў" і шмат іншага, без чаго Савецкі Саюз проста не мог абысціся ("Воспоминания и размышления". М., 1969. С.722).

Па самых апошніх расійскіх звестках ("Аргументы і факты" №19 за 1998 г.), гэтая дапамога была значна большай, бо саюзнікі "паставілі нам аўтамабіляў амаль у 2 разы, пораху амаль у 3, тэлефоннага кабелю ў 15, а правадоў у 22 разы больш, чым было выраблена ў СССР за гады вайны. Часта тэхніцы, што пастаўлялася (усюдыходам, радыялакацыйнай апаратуры, гідраакустычным станцыям, электрапомпам, пнеўмаінструментам, шматканальным тэлефонным станцыям), у СССР наогул не было аналагаў. ... Атрыманага па ленд-лізу харачавання было дастаткова для таго, каб карміць Чырвоную Армію на працягу ўсёй вайны". І гэта нават "без уліку харчовага спірту". Прытым "падаўляючую большасць грузаў па лендлізу мы атрымалі па сутнасці бясплатна. Першапачатковая сума была скарочана да 700 млн. долараў, але і тыя СССР выплаціў не аддаваць". Акрамя таго, "ленд-ліз стаў для СССР легальным каналам прамысловага шпіянажу". "Унікальная апаратура бессаромна капіравалася савецкімі канструктарамі і запускалася ў вытворчасць". А калі ўлічыць, што марскім шляхам канвойныя перавозкі са Злучаных Штатаў Амерыкі, Канады і Англіі гублялі часам да паловы плаўсродкаў, то можна ўявіць, якімі велізарнымі былі намаганні саюзнікаў у ваеннай дапамозе СССР, у ажыццяўленні той Перамогі.

Перабольшваецца і роля савецкай дзяржавы ў арганізацыі той Перамогі. Так, 24 сакавіка 1995 г. у газеце "Труд" у артыкуле "Полководцы" запісана: "Георгій Жукаў увайшоў у гісторыю як вялікі, магчыма, найвялікшы палкаводзец, пад кіраўніцтвам якога ўдалося разграміць магутную фашысцкую машыну". Значыць, атрымліваецца, што Жукаў кіраваў усімі ваеннымі аперацыямі ўсіх армій, якія ваявалі супраць Германіі і Японіі. У сапраўднасці ўсё было інакшым, больш складаным ва ўсіх адносінах.

Усё вышэй адзначанае дае падставы сцвярджаць, што Перамога была агульнай па зместу і сэнсу, патрэбнай усяму прагрэсіўнаму чалавецтву. І жыццёва неабходнай для яго будучыні. Гэта добра зразумеў нямецкі народ, які назаўсёды адрокся ад фашызму, ад ідэй ваеннага гегеманізму. І таму наконт разлічваецца за яго да гэтай пары.

Перамаглі ж агульныя намаганні краін антыгітлераўскай кааліцыі. У адзначаным вышэй сэнсе без Беларусі і яе ўкладу ў тыя, амаль бязмежныя, намаганні ад'яднаўшыхся народаў Перамога проста была б немагчыма.

5. Якія ж далейшыя ваенныя перспектывы Беларусі? І якім павінна быць у новых умовах свята Перамогі?

Ахвяры той, па высокаму рахунку практычна бессэнсоўнай, вайны, былі жахліва вялікімі, хоць і (як паказана вышэй) гэтая Перамога была неабходная. Але беларускі народ заплаціў за яе ў адносным выліччэнні (у адносінах да агульнай колькасці насельніцтва) самую высокую цану. І не толькі па колькасці знішчаных людзей, але і па псіхалагічных генафондных выніках, што яшчэ не вывучана. Таму, зыходзячы з наяўных геапалітычных і гістарычных рэалій, свайго геаграфічнага месцазнаходжання і далейшых перспектыў, Беларусі неабходны дзейсны, гарантаваны ўсімі краінамі свету ваенны нейтралітэт. Каб ніколі больш ваенны смерч не праносіўся па нашай зямлі, каб Беларусь ніколі больш не была ніякім жывым буферам ні для старэйшых, ні для малодшых, ні для ўсходніх, ні для заходніх братоў. Беларусь не мае нідзе і ніякіх патэнцыяльных ворагаў. Таму пры ўсёй павазе да рускага народа нам не патрэбны дагавор з Расіяй аб сумеснай абароне. Яго вынікам будзе ў рэшце рэшт уцягванне нашай краіны ў расійскія ваенныя канфлікты. Яшчэ больш неразумнае для нас стварэнне адзінай руска-беларускай дзяржавы з любой назвай (РусаБелія, саюзная і інш.), чаго так упарта дамагаецца А. Р. Лукашэнка. У ёй пры суадносінах расіян і беларусаў у прапорцыі 15:1 не можа быць і гаворкі наконт раўнаправія гіганта з маленькім народам, імкненне гэтай шмат у чым неарганізаванай махіны эканамічна няньчыцца з намі і ствараць якія-небудзь ільготы, каб беларусы не ўдзельнічалі ў гістарычна створаных Расіяй умовах для бясконцых сілавых супрацьстаянняў. Будучае Беларусі толькі і толькі ў яе дзяржаўнай самастойнасці, арыентаванай на ўзаемавыгаднае рознабаковае супрацоўніцтва з усім цывілізаваным светам пры захаванні разумных роднасных сувязяў з усімі братэрскімі народамі. Таму з пазіцыі менавіта гэтай аксіёмы і павінен весціся зараз дыялог апазіцыйных сіл з вярхоўным кіраўніцтвам краіны. Усё іншае – проста гульня ў самападман, гульня, якую гісторыя не дарує і ўладарнаму Аляксандру Рыгоравічу Лукашэнку. Наконт жа святкавання дня Перамогі можна сказаць наступнае.

Ён павінен нарэшце стаць днём "смутку і жалобы, узважанняў і роздуму над пошукамі шляхоў лепшай арганізацыі жыцця на Зямлі без ваенных супрацьстаянняў". У імя гэтага і стваралася тая Перамога. Таму яе ўдзельнікам павінны быць назаўсёды забяспечаны шчырая ўдзячнасць, клопат і павага. Такое заключэнне я раблю на падставе таго, што:

Пакуль жыву, пакуль пішу,
Боль той вайны
ў душы нашу,
Яе бязглуздзіцу падзей,
Што душы нішчыла людзей.
Таму іх трэба ратаваць,
Глыбокі сэнс жыццю даваць,
Народным Розумам яднаць,
Да ўлады
д'яблаў не пускаць...

Вольныя танцы: Новая альтэрнатыва

У будынку канцэртнай залы "Мінск" адбылася прэс-канферэнцыя з нагоды выхаду ў свет кампактдыска "Вольныя танцы. Новая альтэрнатыва". Гэта ўжо другі па ліку дыск выдадзены Беларускай Музычнай Альтэрнатывай пасля мінулага "Вольныя танцы. Слухай сваё". Ён уяўляе сабой зборку хітоў беларускіх гуртоў.

Вёў прэс-канферэнцыю на якую прыйшло больш пяцідзесяці журналістаў адзін з прадзюсараў праекту Сяргей Бялевіч. Прагучалі пытанні і адказы на іх. Музыка рускамоўнага гурта "Кали Юга" запытаў, - як павінна гучаць рускамоўная песня каб трапіць у альбом "Вольныя танцы...", на гэта з залы адразу прагучаў адказ. – Як "BELARUS I BERALLES" гурта "Нейро Дюбель". Дарэчы на другім кампакце ёсць таксама адна рускамоўная песня гэтага гурта. Справа ў тым, што з "Нейра Дюбелем" спачатку было дамоўлена аб падрыхтоўцы імі беларускамоўнай песні для альбома, але нажаль часу не хапіла. Таму ў кампакт увайшла іх песня "Звёздочки".

Таксама ў альбом увайшлі "Радыё Свабода", "Чаму" – Уліс; Новае Неба – "Котка"; Юр'я – "Агу, вясна", HAPPY FACE – "Сэнс", Безь Білета – "Пад елкай", P.F.BRAHA – "Я", Крыві – "Царкоўка", EXIST – "Сам-насам", Палац – "Заенка", N.R.M. – "Мая мэнтальнасць", Лявоны – "Дайнова".

Наклад альбома паўтары тысячы, мяркуецца распаўсюдзіць яго праз спецыялізаваныя кіёскі.

На конт планаў вядучы адказаў: "Выхад касеты з беларускамоўнымі, англамоўнымі і рускамоўнымі гуртамі, супрацоўніцтва з БАСам, удзел у праекце-Басовішча на Беларусі і інш."

На пытанне па якім прынцыпе адбіраліся гурты для альбома Алесь Бялевіч адказаў: "Мы ствараем сваю нармальную беларускую музычную прастору".

Я задаў пытанне ад "Н.С.": "Свой першы кампакт вы разаслалі на ўсе FM станцыі, які вынік?"

А.Б. "Я асабіста чуў песні з альбома "Слухай сваё"..., на розных FM станцыях, нават на самай рускай БіЭЙ, будзем спадзявацца, што яна стане калі небудзь самай беларускай."

Пасля канферэнцыі ўсе прысутныя журналісты атрымалі ад арганізатараў па аўдыёкасеце і кампакту "Вольныя танцы. Новая альтэрнатыва", а таксама плакаты беларускіх гуртоў.

У 19-ць гадзін у канцэртнай зале адбыўся канцэрт з удзелам гуртоў запісаных на кампактдыску. Зала была амаль цалкам запоўнена, што ўлічваючы кошт квіткоў у дзве тысячы некепска. Канцэрт быў файны. Мяне асабіста ўразіў гурт "Крыві". У іх складзе на курдска-іранскім ударным інструменце – "Зарбе" выступае курд. Адна з іх песень на беларускай мове гучала з курдскамоўнымі ўстаўкамі, прыгожа атрымалася.

Адзінае, што было кепска, гэта ненармальна вялікая колькасць міліцыянтаў, якія літаральна засмецілі залу. Яны кідаліся ўсаджваць кожнага хто хацеў выйсці з сядзячага становішча і гэта на рок-канцэрце. Лідар "Дюбелей" Кулінковіч са скрухай заўважыў – гэта называецца рок-канцэрт па-беларуску, усе сядзяць і лапаюць.

Насупраць мяне спіна да спіны, як быццам бы сабраўшыся абараняцца ўвесь канцэрт стаялі два міліцыянты, так, што "Фэйс" плямістага засланяў паўсцэны, а лапавухія вушы амаль усю астатнюю глядзельную прастору. Шкада, што няма фотаапарата, мог быць цудоўны вадарыс да маіх слоў.

У песні "Ехалі ўроды на памінкі" Кулінковіч трапна спяваў "Ехалі ўроды на дажынкі", што было ўспрынята воплескамі.

Паміж песнямі пад акампанемент ударніка ў зале гучала дружнае "Жыве Беларусь".

І ўсё ж не атрымалася ператварыць канцэрт у паседжанне "усіх не пасадзіш", пад канец амаль уся зала адцягвалася стоячы.

Пасля імпрэзы на вуліцы, прыемна было чуць як моладзь прыгожа размаўляе па беларуску.

Выпадкова праходзіў каля плямістых, слых непрыемна, "рэзнула" мова дзе праз кожнае рускае слова ўстаўляліся мангольскія.

Алесь Гурыновіч.

Рэха "Чарнобыльскага шляху"

26 красавіка ў Мінску я разам з сваёй жонкай і сябрамі прымаў удзел у мітынгу "Чарнобыльскі шлях". Яшчэ добра помніцца 1986 год. Тады мне было 14 гадоў і 25 красавіка наша каманда адправілася на спаборніцтвы па воднаму турызму. Пяць дзён мы спускаліся па рэчцы Моўчадзь, ад вытоку да яе упадзення ў Бацьку Нёман. Пяць дзён 13 - 14-гадовыя юнакі і дзяўчаты пілі ваду з ракі і гатавалі на ёй ежу і ніхто з кіраўнікоў не палічыў патрэбным прыпыніць мерапрыемства з нагоды перавышанага ў шмат разоў радыёактыўнага фону. А таксама ніхто з моладзі не меў уяўлення аб тым, што здарылася вялікая бяда. І ўсё гэта адбывалася з-за адсутнасці інфармацыі і ўпартага маўчання аб усім жаху катастрофы вышэйшых органаў улады.

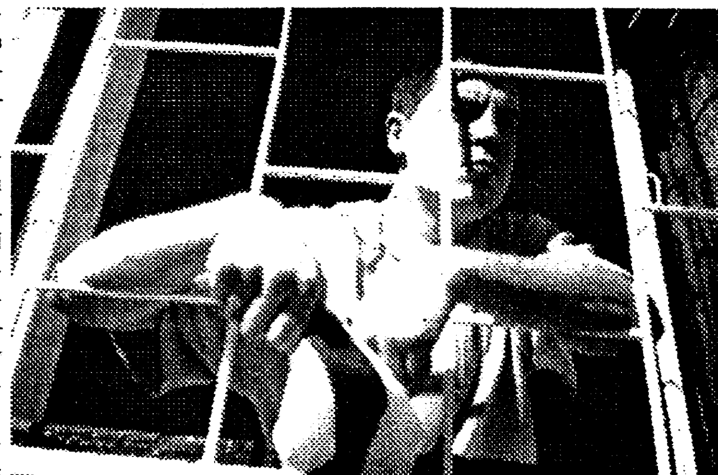

У мяне расце маленькая дачка і мне страшна падумаць, што гісторыя можа паўтарыцца.

Тысячы людзей выйшлі на мітынг з сцягамі і плакатамі. Знешне нават дзеянні ўладаў былі адносна лагоднымі да ўдзельнікаў шэсця, але гэта было толькі знешне. Як драпежнікі затаіліся ў суседніх дварах вялізныя сілы міліцыі і ўнутраных войск, гатовыя ў кажную хвіліну выступіць па камандзе рэжыму, толькі памятаючы досвед "маршу свабоды" яны не адважыліся больш адкрыта выступіць супраць народа. Пасля мітынгу я разам з жонкай і сябрамі вятраўся дадому, але вярнуцца дамоў пасля мітынгу ў аўтарытарнай краіне аказваецца не так проста. Як толькі мы адышлі воддаль, з двух бакоў да нас кінулася міліцыя, я на плячо нёс з мітынга бела-чырвона-белы сцяг. Міліцыянеры збілі мяне з ног, вырвалі з рук сцяг. Б'ючы пачалі надзяваць на мяне наручнікі. На беларускай мове я пракрычаў: "Глядзіце, людзі, як у Беларусі свабоду душаць". Тады адзін з міліцыянерам маім жа сцягам пачаў затыкаць мне рот, а другія цягнулі мяне ў машыну. Маёй жонцы ўдалося зрабіць некалькі здымкаў гэтай ганебнай для нашай краіны сцэны. Тады схапілі і яе. Відаць, яны спужаліся, што людзі ў які раз убачаць сапраўдны твар беларускага рэжыму. Мяне і жонку сілай запіхнулі ў машыну. "Аддай плёнку", - грозна і загадным тонам крычаў у Савецкім РОУД маёр. Мая жонка, хоць і першы раз сутыкнулася з сілавымі структурамі, але ж плёнку і фотаапарат не аддала. Мяне ж пасля праведзеных сутак у РОУД павалаклі ў суд, дзе суддзя Савецкага суда Казадоеў, грэбуючы маім хадайніцтвам і элементарнымі правамі чалавека, не даў мне патэлефанаваць майму адвакату, тым самым не дапушчаючы яго ў суд. Не выслухаў і не дапусціў у суд сведкаў з майго боку, у тым ліку маю жонку. Лёгка і хутка, відаць ужо дакладна адпрацаваным метадам вынес мне прыгавор без сведкаў і адваката: - "Вінаваты па арт.156 (дробнае хуліганства", нецэнзурная лаянка). 5 сутак арышту". Вельмі сумна, але трэба разумець так, што суддзя Казадоеў размаову на бел. мове класіфікуе, як нецэнзурную лаянку. Але якія б жорсткія меры не прымаў цяперашні рэжым Лукашэнкі, людскую волю да свабоды не зломіць, і ніхто не зможа забараніць беларускам размаўляць на роднай мове. Жыве Беларусь!

Сябар ТБМ Кузьміцкі Дзмітры, г. Ліда.

"Божа, адвядзі ад Беларусі здраду, вераломства і вайну".

Гэтыя паэтычныя радкі, напісаныя Генадзем Бураўкіным, сталі лейтматывам творчай сустрэчы паэта з вучнямі менскай СШ № 2. Паэт расказаў пра творчы шлях, пазнаёміў з апошнімі зборнікамі вершаў.

На здымках:
1. Выступае Генадзь Бураўкін.
2. У час сустрэчы з Генадзем Бураўкіным.
3. Песню на словы Г. Бураўкіна выконваюць дырэктар школы Аляксандр Сядзяка і яго дачка Алеся.

Фота Яўгена Казюлі, БелТА.

Рэдактар Станіслаў Суднік

Заснавальнік: ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі: № 83 ад 28 чэрвеня 1996 г.
Адрас рэдакцыі: 220005, г. Менск, вул. Румянцава, 13.
Адрас для паштовых стасункаў: 231300, г. Ліда-2, п/с 7.
E-mail: ns@lida1.lingvo.grodno.by
WEB-старонка: http://tbm.org.by/ns/

Рэдакцыйная калегія:
Людміла Дзіцэвіч, Алесь Гурыновіч, Ірына Марачкіна, Леакадзія Мілаш, Язэп Палубятка, Алесь Петрашкевіч, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні. 231300, г.Ліда, вул. Ленінская, 23.
Газета падпісана да друку 9. 05. 2000 г.
Наклад 3300 асобнікаў. Замова № 1311
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 134 руб., 3 мес.- 402 руб.
Кошт у розніцу: 35 руб.